

MLADI ZA NAPREDEK OBČINE VOJNIK IN OBČINE DOBRNA

DEDIŠČINA MOJSTROV IN OBRTNIKOV IZ DOBRNE

MLADI RAZISKOVALCI:

MARINA HROVAT, 8.RAZRED

KATJA ŠTEGER, 8.RAZRED

MILENA KORENAK, 8.RAZRED

ANA ŠTIMULAK, 6.RAZRED

MAJA DOLER, 6.RAZRED

ROK ROŠER, 6.RAZRED

MIRKO REPAS, 6.RAZRED

URŠA ŽUŽEK, 4.RAZRED

MENTOR:

LEA SREŠ

JAVNI VIZ OSNOVNA ŠOLA DOBRNA
ŠOLSKO LETO 2001/2002

POVZETEK RAZISKOVALNE NALOGE	3
1.UVOD	4
2. PREGLED DEJAVNOSTI IN OBRTI NA DOBRNI	5
2.1 MLINARJI	5
2.2 TKALCI, PREJA IN PLETENJE	8
2.3 USNJARJI	9
2.4 COKLARSTVO	11
2.4.1 MILAN OKROŽNIK, STRMEC NAD DOBRNO	12
2.5 ČEVLJARJI	13
2.5.1 IVAN KRIVEC, KLANC	14
2.6 KOVAČI	16
2.6.1 MARTIN VANOVŠEK, KLANC	16
2.7 OGLARJI	18
2.8 APNENIČARJI	19
2.9 TESARJI	19
2.9.1 FRANC DUPELNIK, LOKOVINA	20
2.10 ŽAGARJI	22
2.11 SODARJI	24
2.12 KOLARJI	25
2.12.1 VINKO KOLMAN, VRBA	26
2.13 PLETARJI	27
2.14 CVETNONEDELJSKA BUTARA	29
2.15 LONČARJI IN PEČARJI	30
2.15.1 RUDI KOTNIK, ZAVRH	30
3. ZAKLJUČEK	32
4. SEZNAM GRAFOV	36
5. AVTORJI FOTOGRAFIJ	36
6. SEZNAM PRILOG	36
7. LITERATURA IN VIRI	36

POVZETEK RAZISKOVALNE NALOGE

V raziskovalni nalogi Dediščina mojstrov in obrtnikov iz Dobrne poizkušamo predstaviti spretnosti naših prednikov, ki so danes utonile v pozabo. Vedenje o tem, kaj so počeli predniki, je pri starejših ljudeh še živo prisotno in ohranjeni so številni predmeti. Namen našega raziskovanja je bil, da poiščemo vse tiste ljudi, ki se spominjajo mojstrov in obrtnikov, njihovega dela, da zapišemo vse, kar se je ohranilo. Naš namen ni bil, da predstavljamo posamezne obrtnike, njihove posebnosti in spretnosti, v nalogi smo želeli predstaviti pričevanja ljudi, popisati njihove spomine in izkušnje, hkrati pa predstaviti predmete, ki so še ohranjeni.

Vsebina naloge nas je popeljala med ljudi, ki so v polpretekli zgodovini, konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja, izdelovali predmete, ki so jih potrebovali sami ali ljudje v bližnji okolici. Osnovno literaturo smo prebrali pred začetkom raziskovalnega dela, ostale podatke smo pridobili iz ankete in obiskov po domovih. Vse pridobljene podatke smo zapisali, ovrednotili, fotografirali in predstavili terenu.

V nalogi spoznavamo različne obrti in ročne spretnosti naših prednikov. Njihovo število in poznavanje različnih tehnik obdelave materialov je za majhen kraj, kot je Dobrna veliko. Naloga odkriva spretnosti ljudi pri oblikovanju naravnih materialov, zlasti lesa in železa, pri izdelovanju predmetov, ki so jih ljudje potrebovali vsak dan. Spoznavanje domačih obrti nam pomeni odkrivanje dediščine in zgodovinskega spomina, ki se je ohranil do danes. Naš namen je bil, da pokažemo, kako so predniki dopolnjevali že znane predmete in dokazati, da njihova spoznanja preizkušamo še danes. V nalogi smo poizkušali pokazati razvoj in vpletenost domačih obrti v vsakdanje življenje in gospodarski razvoj. Ohranjene predmete, ki ponazarjajo življenje v polpretekli zgodovini smo z nalogo želeli predstaviti vsem tistim, ki jih ne poznajo. Iz podstrešij je izginilo preveč predmetov, ki pomenijo pričevanja o preteklosti, pa naj bodo to stare ure, obrtniško orodje ali obuvala. Raziskovalna naloga odkriva pomen dediščine za sodobnega človeka, odkriva šege in običaje, ki so povezani z njimi, prikazuje ustvarjalnost ljudi na Dobrni in mojstrovine, ki so jih ustvarili.

1. UVOD

Učenci pred izdelavo raziskovalne naloge sprejmemo pomembno odločitev, da izberemo primerno temo, ki nas zanima in hkrati osvetli košček preteklosti domačega kraja. Naš namen je, da spoznavamo domačo pokrajino, dogodke in ljudi, ki so vplivali na življenje ljudi v kraju, prinašali in vnašali spremembe. Vedno padejo predlogi, ki nekatere mlade raziskovalce bolj pritegnejo kot druge. Izbrati primerno temo za vse, ki delamo raziskovalno nalogo je težko. Našo radovednost je ukrotila in omejila želja župana Občine Dobrna, ki je predlagal, da osvetlimo polpreteklo zgodovino Dobrne, da predstavimo stare obrti. Priznati moramo, da smo se naloge lotili kar s strahom, saj smo tako malo vedeli o delu domačih mojstrov in obrtnikov na Dobrni. Živimo v času, ko je mogoče kupiti vsako stvar že izdelano. Neverjetno se nam je zdelo, da so znali v času naših babic in prababic vse predmete, ki so jih potrebovali, izdelati doma ali v bližnji okolici doma.

Seme je bilo vrženo in naša radovednost je dobila krila. Izpisali smo vse znane in manj znane obrti in spretnosti, ki so jih ljudje v polpretekli zgodovini opravljali. Seznam je bil obsežen in hkrati zanimiv za raziskovanje. Veliko smo se ukvarjali s hišnimi imeni, priimki in poklici, ki so izumrli. Pri raziskovalnem delu je bilo najtežje spoznanje, da poleg splošne literature ni nobenih virov, ki bi nam pomagali pri raziskovanju v kraju. Vrste obrti in spretnosti domačih mojstrov smo spoznali iz literature in iz razgovorov s starimi starši. Sestavili smo anketni vprašalnik in z njim obiskali prebivalce Dobrne, starejše od 70 let. Priznati moramo, da še vedno nismo bili prepričani, da smo na pravi poti. Pa smo bili. Že prve analize vprašalnikov so nam povedale, da je bila Dobrna kraj, kjer so znali izdelati skoraj vse stvari, ki so jih potrebovali ljudje v tistem času. Na osnovi pridobljenih podatkov smo se omejili na podrobnejšo predstavitev tistih spretnosti, za katere menimo, da so bile pomembne za kraj.

Področje našega raziskovanja je bilo potrebno časovno omejiti, saj daleč nazaj v zgodovino nismo mogli poseči, ker nismo imeli virov. V nalogi so nas zanimale stare obrti in dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali prebivalci Dobrne in okoliških vasi. Za Dobrno so bile značilne gospodarske panoge, ki so bile posledica naraščanja potreb po izdelkih in storitvah domačega prebivalstva. Namen našega raziskovanja je bil prikazati gospodarsko in socialno podobo Dobrne z okolico v 19. in prvi polovici 20. stoletja. In kaj smo želeli izvedeti in predstaviti v raziskovalni nalogi?

V prvi vrsti so nas zanimale obrti in spretnosti, ki so bile nekoč na Dobrni. Večina nas pozna Grabenskega kovača, Vovkov mlin, Pintarjevo kmetijo in še lahko bi naštevali. Kaj predstavljajo hišna imena, ki označujejo nekatere poklice? Sklepali smo, da so morali biti ljudje izredno pomembni, da so se imena ohranila do danes. Iz naloge boste razbrali, kako so ti ljudje dobili takšna imena. Z opisom posameznih obrti smo želeli zapisati vse podatke, ki so nam jih povedali ljudje, ki so se s temi poklici ukvarjali. Zaradi ohranjanja naše dediščine, smo v nalogi zapisovali imena orodij in pripomočkov v izvorni obliki, čeprav gre največkrat za popačene izraze iz nemščine. V nalogi smo želeli ugotoviti ali še katera izmed opisanih obrti še živi in z njo morebiti vzpodbuditi koga izmed bralcev, da jo spozna in morda ohrani. Naš namen je bil, da spomnimo na bogato dediščino naših prednikov, njihove spretnosti, način življenja, usode ljudi in s temi podatki seznanimo našo generacijo. V nalogi gre v prvi vrsti za zapise o tem, kaj se je dogajalo na Dobrni, kaj se je ohranilo do danes in kako bi vsa znanja

morda lahko uporabili v turističnem kraju. Ohranjene predmete smo poizkušali predstaviti in opozoriti ljudi, da predstavljajo našo dediščino in da, če propadejo, pomeni to za Slovence veliko izgubo.

Nalogo smo zasnovali na predvidevanju, da je bilo na Dobrni veliko število spretnih ljudi, ki so skoraj v celoti pokrivali potrebe okoliškega prebivalstva. Postavili smo si vprašanje, katere so bile obrti in dejavnosti, kdo so bili nosilci, kaj so izdelovali, kako, kje so našli kupce in kakšne so bile usode ljudi, ki so se ukvarjali s temi dejavnostmi. Že pri definiciji izraza »obrt« smo naleteli na različne razlage. Ugotovili smo, da nekatere predstavljene obrti in spretnosti predstavljajo le dopolnilno dejavnost delu na kmetiji, druge so prave obrti, tretje so spretnosti pridnih gospodinj, vendar so vse pomenile okrepitev družinskega proračuna. Naša predvidevanja smo usmerili v spoznavanje posameznih obrti, ki so nas pripeljale do spoznanja, da se je ta dediščina in zgodovinski spomin ohranil do danes. Raziskovali smo v smeri, da ohranjeni predmeti ne sodijo v muzej, temveč so nadaljevanje nekega razvoja in načina življenja, da jih ljudje niso iznašli temveč le nadaljevali in preizkušali. Predvidevali smo, da med ljudmi ne bomo našli veliko podatkov in ohranjenih predmetov. Ugotovitev, da je bilo življenje ljudi v polpretekli zgodovini tesno povezano z naravnimi materiali in naravo, nas je usmerila, da smo raziskovali tudi način življenja, šege in navade. Osnovni namen naloge pa je bil, da zapišemo vse kar se ljudje še spominjajo in hranijo.

Oblike in metode dela smo izbrali tako, da smo pridobili največ uporabnih podatkov in ohranjenih predmetov. Poleg spoznavanja literature o zgodovini Dobrne in dediščini smo izvedli anketo med 93, nad šestdeset let starimi prebivalci Dobrne. Pridobljene podatke smo analizirali in na njihovi osnovi obiskali vse tiste, ki so zapisali uporabne podatke. Sledili so intervjuji in fotografiranje ohranjenih predmetov. Ljudi, ki so nam povedali najbolj zanimive stvari, smo podrobno predstavili v nalogi. Delo smo opravljali v prepričanju, da domače obrti in spretnosti mojstrov iz Dobrne pomenijo delček ustvarjalnosti našega naroda in so lahko izziv tudi naši ustvarjalnosti.

2. PREGLED DEJAVNOSTI IN OBRTI NA DOBRNI

2.1 MLINARJI

Mlinarstvo je zelo stara in predvsem družinska obrt. V večini primerov so se mlinarji poleg svojega dela ukvarjale še s poljedelstvom. Mlinarstvo je bilo že od vsega začetka povezano z osnovnimi človeškimi prehrabnimi potrebami. Mlini so nastali povsod tam, kjer so dopuščale naravne razmere, moč in količina vode, padavine in površje. V Dobrni so si poleg mlinov ob nižinskih potokih postavljali na višje ležečih, samotnih kmetijah, manjše zasebne mline. To je narekovala potreba po bližini tega gospodarskega objekta.

Delo mlinarja je obsegalo mletje, skrb za snago in red v mlinu, vzdrževati vodno napeljavo, mlinska kolesa in kamne. Mlinarji so morali upoštevati določena pravila pri zamenjavi zrnja za moko. Čeprav je bilo tehtanje obvezno, so mlinarji na našem območju ostali pri merjenju z merniki. V Vovkovem mlinu se je ohranila Mlinska tarifa. Pri raziskovanju naših mlinov smo zasledovali zgodovino le manjših kmečkih mlinov. Mlinarji so se v večjih mlinih, ki niso bili

njihova last, ukvarjali še s postranskim zaslužkom - za prebivanje v mlinu je moral mlinar opraviti za gospodarja košnjo.

Mlinarstvo je imelo svoje vzpone in padce. Krize so se pojavljale ob slabih letinah, gospodarski krizi in predvsem ob spremembi načina prehranjevanja ljudi (uporaba mesa, zelenjave, sadja, krompirja, fižola). Propadanje mlinov so pospešili tudi družbeni ukrepi in obvezna oddaja, industrializacija podeželja in modernizacija mlinov - nastanek mlinarskih tovarn. Danes kmetje skoraj ne meljejo več doma. Moko kupujejo ali pa jo zamenjajo za žito v večjih mlinarskih obratih. Ugotovili smo, da se proizvodnja moko med vojno ni povečala, saj so mleli manj in skrivaj - zaradi strahu, da bi si moko prisvojili Nemci ali partizani. Ob raziskavi mlinov smo izvedeli, da so bile družine mlinarjev številne. Lastnik mlina, ki je bil tujec, je mlin obiskoval le občasno. Imel je najetega mlinarja, ki je s svojo družino stanoval v mlinu in mlel predvsem za gospodarja in šele nato za druge. Mlinarjeva žena je morala poprijeti za vsa dela. Gospodar je mlinarja plačeval z določeno merico žita, ki ga je mlinar lahko prodal. Med ljudmi se je do danes ohranilo pričevanje o dobrih in slabih mlinarjih. Nekateri so izboljšali svoj materialni položaj z večjo merico. Ustno izročilo nam govori: Prvi mlin (Zgornji Vovkov) je pel: »en četrt, en četrt...«, drugi mlin (Gregorjev) je pel: »vsak pol, vsak pol ...«, tretji mlin (Petračev) je pel: »cufiden si žiher, če žakelj dobiš«.

Ljudje so v naše mline sami prinašali zrnje v mletje. V večjih mlinih so lahko tudi počakali na moko. Čas so si preganjali v gostilni ali na kegljišču. Na Dobrni je bil največji mlinar Goll. Mlini so bili različno opremljeni in način mletja je bil odvisen od mlinarja, tudi glede na razmerje med žitom, zmleto moko in otrobi. Od tega je bil odvisen mlinarjev zaslužek. Pomembno je bilo brezhibno delovanje mlinske naprave, pravilno uravnoteženje in vrtenje mlinskih kamnov ter njihova ostritev. Mlinar je namlel več in bolje, če je »klepal« kamne vsakih 48 ur, kadar je veliko mlel. Poleg mletja osnovnih vrst žit so znali večji mlinarji narediti na kamne tudi kašo, vendar so v morali imeli posebno pravico za izdelavo kaše. Na stopah so luščili zrna prosa, ječmena ali ajde v kašo. To opravilo se je imenovalo »phanje«. Potekalo je v posebnem prostoru, delo je opravljala ob pomoči mlinarja posebna priprava. To je bilo dolgotrajno, zamudno opravilo in je zahtevalo stalno prisotnost človeka. Ta je moral sproti pobirati zrna, ki so jih stopnice izvrgle iz lukenj. Tega dela mlinar ni bil vesel, saj je za predelavo zrnja v kašo porabil veliko časa.

Pri mlinarstvu je šlo v večini primerov za dodatni vir zaslužka. Sprva je bil način plačevanja v naravi, mlinar si je delo plačeval z odvzemom merice. Po drugi svetovni vojni so poskušali uvesti tehtanje žita in plačevanje z denarjem. To nam dokazuje tudi Mlinska tarifa iz Vovkovega mlina, izdalo jo je Združenje mlinarjev za sodni okraj Celje. V tej Mlinski tarifi so podatki za plačevanje v naravi ali v denarju. Obravnava dajatve za pšenico, koruzo, oves, rž, ječmen, ajdo in proso. Za posamezne vrste žit so bile dajatve različne. Mlinarji so se pri menjavi zelo razlikovali. Po izročilu so mlinarji jemali več kot je bilo dovoljeno ali pa dajali preveč otrobov. Takšni so med ljudmi veljali za nepoštene in goljufe. V mlinarski tarifi je zapisano:

Življenje po vojni se je ustavilo v marsikaterem mlinu. Ob potokih v naši občini so mlini v glavnem utihnili ali pa so lastniki prenesli mlinske kamne domov in usposobili mlin na električno energijo. Številne idilične mline, zlasti za potrebe živinoreje, prašičereje in perutninarstva, so nadomestili električni mlini »šrotarji«. Skoraj vsak kmet je z njim pokrtil

lastne potrebe po krmilni moki za živali. Vendar ljudje še vozijo v mline, pa ne več z vozovi, temveč z avtomobili ali s traktorji. Še vedno iz marsikatere kmečke hiše zadiši domač kruh, pečen iz domačega žita in v domači krušni peči. Stari vodni mlini na kamne so postali del naše preteklosti. Ruševine nam govorijo o propadu izredne dediščine gospodarske dejavnosti, obrti in tudi družbenih odnosov. Ohranjati mline je v tem tempu življenja ni smiselno, lahko pa bi kakšen dobro ohranjen mlin popravili in bi mlel za potrebe naravno pridelane hrane ali ga predstavili kot muzej na prostem.

Mlinska tarifa

ZDRUŽENJA MLINARSTVA ZA SODNI OKRAJ CELJE

Dajatve v naturi:

- pšenica:** moke **50%** za zamenjavo
otrobov **24%**
zadnje moke **12%**
plača od pšenice Din **25⁻** in **2%** za razprašenje.
- koruza:** plača od koruze Din **20⁻**, za trgovce
kmečko meljo od zmesi Din **16⁻**,
od koruze **16⁻** in **2%** za razprašenje.
- oves:** od ovsa **15⁻** za merco kg **13**, 2 kg za razpršitev.
- rž:** od rži plača Din **20⁻**, 68 kg moke, 29 kg otrobov
za merco 60 kg moke, 28 kg otrobov
- ječmen:** ječmen plača Din **25⁻**, dobi 68 kg ričeta in mekine
za merco 58 kg ričeta.
- ajda:** ajda Din **20⁻** plače, 52 kg moke in otrobe
odmenjava 50 kg moke
za merco 45 kg moke in otrobe
- proso:** plače Din **20⁻** in 65 kg kaše, in mekine
za merco 57 kg kaše, in mekine.

Fotografija 1: Mlinska tarifa iz Vovkovega mlina

Na našem področju je delovalo 29 mlinov, če prištejemo vse tiste, ki so mleli za ljudi iz Dobrne. Na Temnjaškem Vrelcu: Gregorjev, Petračev, Sedjevškov, Zgornji in Spodnji Vovkov, Gorjančev in Brecljev mlin. Na Dobrnici: Gollov, Miklavžekov mlin, na Kačniku in Šumečniku: Jerkin, kragovčekov, Zlodejev, Kovačev, Pravnarjev mlin, na Topovskem Grabnu in Vrbnici: Čerjakov, Topovšekov, Rihtarjev, Platovšekov, Tonačev, Masnetov, Skokov, Korjakov, Prahovski, Škrbetov prvi in drugi mlin, Novakov in Petretov mlin.

2.2 TKALCI, PREJA IN PLETENJE

Potrebe po oblačilih in posteljnini je silila tudi prebivalce Dobrne, da so se naučili pridelovati lan in izdelovati sukno. Res je, da ni bilo posebno znanih izdelovalcev sukna in platna, pokrivali pa so svoje potrebe in potrebe svojega kraja. Relief Dobrne in okolice je bil primeren za gojenje ovc, zato je bolj v ospredju predelovanje volne. Anketni vprašalnik nas je usmeril med ljudi, ki so bili tkalci: Štefka Švent iz Dobrne, Angela Banovšek iz Brdc, Fanika Čerenak in Franc Fijavž iz Paroža, Golob in Švent iz Zavrha. Pogosto so ljudje iz Dobrne nosili v tkanje v Vinsko Goro (Alojz Viher, Gorjanc, Ravlan). S prejo so se ukvarjali: Marija Rednak in Marija Jakob iz Paroža, Ivanka Šlavs, Rozalija Polenek, Ana Repas in Marica Pinter iz Klanca, Alojzija Šibanc iz Pristove, Marija Črep in Ramšak iz Strmca nad Dobrno, Terezija Tekavc iz Loke, Flis iz Hramš, Angela Banovšek Brdc, Petre iz Vinske Gorice.

Fotografija 2: Fanika Čerenak prede na kolovrat

Na domu smo obiskali gospo Faniko Čerenak. Tkanja in predenja se je naučila od mame. Vse, kar so imeli oblečeno, so izdelali doma, saj ni bilo denarja, da bi kupili obleko. Vsako pomlad so sejali lan, ko je dozorel, so ga populili in ločili glavice od stebel. Iz semena so pridobivali olje, ki je bilo tudi zdravilo za živino. Stebla so namakali in sušili tako, da so jih razgrnili po travi za vsaj štirinajst dni in ga prepustili soncu in dežju. Naslednji postopek je bilo trenje lanu, kjer so dobili lanene nitke. Trli so na trlici, ki je podobna koritu z lopato in ročajem. V njej so drobili stebela. Ostanek je bil zelo pikajoč in mnogokrat so ga komu zatlačili za vrat. Nitke je bilo potrebno še enkrat tretji, da so dobili »balice«, ki so jih spredli kot volno. Balice so navili v »štrene«, jih oprali, nato pa tkali. Njihova družina je nosila v tkanje k Francu Fijavžu. Ker so imeli veliko volne, so jo pogosto mešali z laneno prejo in dobili »rešeno«, iz katerega so delali zlasti moške hlače. Povedala nam je, da še danes hrani vsaka gospodinja na Paškem Kozjaku v svoji omari lanene rjuhe, prte, zavese.

Gospa Fanika se spominja, da so imeli pri vsaki hiši ovce, ki jih je bilo potrebno dvakrat na leto striči. Pred striženjem so ovce oprali, postrigli, prejo skrtačili s posebno krtačo in spredli na kolovratu. Običajno je imela ovca kilogram volne, kar je zadostovalo za izdelavo ene jopice.

2.3 USNJARJI

Bližina vode, razvita živinoreja, svinjereja in tržne potrebe so pogojevali nastanek obrtne dejavnosti, ki se imenuje usnjarstvo ali ledarstvo. Da bi kaj izvedeli o tej dejavnosti, smo se napotili kar k hiši, pri kateri se je včasih reklo pri Ledar. Beseda »leder« pomeni usnje. Podatke o dveh usnjarnah v Lembergu smo našli v Orožnovi Zgodovini Celja in okolice, kjer sta omenjena priimka Križan-Gorjakovševo in Adamič. Podatke o usnjarni nam je dala gospa Adela Toman iz Lemberga.

V Lembergu je delovala vrsto let usnjarska delavnica, kjer so strojili telečje, goveje in svinjske kože, ki so jih potrebovali domačini in okoliški čevljarji. Usnjarji so telečje kože strojili v boks, goveje kože v usnje za podplate, svinjske kože za izdelovanje črnega in rjavega usnja za čevljarstvo. Iz ankete smo spoznali imena tistih ljudi, ki so se ukvarjali s predelavo kož v usnje. Na področju Dobrne sta bili usnjarni samo v Lembergu, ledarja sta bila Karl Adamič in Križan. Zaradi tesne povezanosti usnjarjev in čevljarjev smo povezali obe dejavnosti in predstavili usnjarstvo v Lembergu, čeprav danes ne sodi v meje občine Dobrna. Postopke, kako se pridobiva usnje nam je povedal Ivan Krivec iz Klanca.

Adela Toman nam je povedala, da je prišla v Lemberg leta 1941, ker se je poročila. Delo v usnjarni je stalo, ker je bila vojna. Zaradi potreb po usnju so kmalu pognali stroje in boben. Vsi stroji so bili na ročni pogon. Kože so namakali v bazene, ki so bili delno v kleti, tam so jih namakali, dali »pod nož in v preše«. Kože je bilo potrebno posušiti, predelati in dobili so usnje. Samega postopka se ne spominja več dobro, ve pa, da so izdelovali pasove. Četrtega junija 1954 je bila poplava, ki je odnesla boben in žlebove. Usnjarna je stala med potokom Dobrnico in Adamičevo hišo. Nekaj orodja so prodali in nekaj zasuli. Podatkov o drugi usnjarni nam ni uspelo izbrskati, saj se je ljudje ne spominjajo več. Izvedeli smo, da so bili Križani lastniki še danes znane Hrenove hiše. Baje so bili lastniki gradu pred Galejem. Gospodarjev sin je dobil od očeta v dar gostilno. Pri njem je bila v službi Gorjakovšekova, ki

mu je zvesto služila, zato je podedovala gostilno. Vsi Križani so bili pobiti, Gorjakovšekova je prodala gostilno, ki je prišla v last Hrena, ki se je vrnil iz izgnanstva.

Človek je že zgodaj spoznal vrednost kože, zato jo je namastil, da mu ne bi zgnila. Koža je sestavljena iz treh plasti: vrhnjice, usnjatice in mesnatice. Vrhnjica ni uporabna, ker je poroženela in jo z dlakami odstranimo. Usnjatica je iz dveh plasti. Gornja plast vsebuje lojne in znojne žleze, lasne mešičke, živčne tipalke, krvne žilice in mišice. Je mehkejša in gostejša kot spodnja plast. Mesnatice pred strojenjem kože odstranijo z nožem ali posebnim strojem. Vsak izmed nas pozna kožo in usnje. Približno bi vedeli, da je eno nastalo iz drugega, toda kako? Gospod Krivec nam je opisal pripravo kož za strojenje.

Kraj, kjer je postavljena usnjarna, potrebuje veliko vode, zato so jih običajno postavljali ob tekoče vode. Najboljša je mehka voda. Kožo moramo v lužilnici pripraviti za strojenje. Postopek poteka takole: Kožam odstranimo dlako, epiderno in usnjatico in tako kožo imenujemo golica. Golicco dobimo z namakanjem, odstranjevanjem dlake in čimžo. Kože namakamo, da jim vrnemo pri konzerviranju odvzeto vlago in izperemo sol. Pomembno je, da koži vrnemo vso odvzeto vlago. Pomagamo si z dodatkom lužnega kamna (25 do 75 kg na 1000 l vode), žveplenega natrija ali sode. Kožo raztegnemo, splaknemo v valjnem sodu in damo čez noč v svežo vodo. Da bi odstranili dlačne čebulice, je več načinov. Lahko pustimo, da se kože same ogrejejo, pomažemo z zmesjo natrijevega sulfata in apna, kožo lužimo v tej raztopini ali pa kože kvasimo s fermenti. Vendar poznamo še starejši način strojenja, dlako so odstranili tako, da so kožo zložili na kup, jo pokrili s svežim gnojem in dlačna čebulica je začela gniti. Danes namesto gnoja uporabljajo menjavanje temperature in vlage. Takšen postopek je priporočljiv, ker ni potrebno uporabljati kemikalij. Lug se pripravlja v vsaki usnjarni drugače, vendar je povsod osnova apneno mleko.

Za luženje so uporabljali velike betonske jame. Luženim kožam je bilo potrebno odstraniti dlake, ki so jih uporabljali za izdelavo čopičev. Čiščenje je potekalo na posebnih strojih, ki so imeli na eni strani tope spiralne nože. Vse, kar je še ostalo na koži, so odstranili na poševno postavljenih panjih. Odpadke so uporabili za kuhanje kožnega kleja. Očiščeno golicco so stehali, da so lahko izračunali količino dodatkov za nadaljnje postopke. V primeru, da koža še ni bila čista, so jo vrgli v 30-35° C toplo kopel, v katero so vmešali na 100 kg golic od enega do štiri kilograme gosjih, kokošjih ali golobjih odpadkov. V tej mlečni čimži so mešali kože tako dolgo, da so postale čiste. Golobji odpadki so bili najboljši, ker ima golob kratka prebavila in močne prebavne sokove. Golicce so bile primerno zmehčane takrat, ko so na njih videli odtis kožnih blazinic prsta. Golicce so zgladili na panjih, jih sprali v 25° C topli vodi in bile so pripravljene za strojenje.

Strojenje je predelava surove kože v uporabno usnje. Strojenje delimo v tri skupine: rastlinsko ali čresleno, rudninsko in strojenje z mastjo. Strojila najdemo v mnogih rastlinah: v lubju, lesu, listih, koreninah in sadovih. Pri tem postopku so morali paziti, da je bila čreslovina sveža in ni bila premočna. Zlato strojarsko pravilo je bilo: »Strojenje začni v rabljenih čreslencah in postopoma prehajaj v vedno močnejšo!« Čreslence so bile sladke in kisle. Usnje iz sladke čreslenice je bilo mehko, gobasto in tanko, iz kisle pa gosto, trdo, težko in primerno za podplate. Pri strojenju usnja za podplate so uporabljali stari ali jamski način, kjer so kože strojili v jamah s počasnim stopnjevanjem strojilnih snovi. Ta postopek je trajal zelo dolgo, pomembna je bila priprava juhe, čresla in ježic. Za jermensko usnje so uporabili najlepše

volovske kože, ki so tehtale 40 do 60 kg, najboljša je bila hrastova čresla. To usnje je moralo biti elastično in trpežno, zato so ga namastili z lojem ali ribjim oljem. Na podoben način so izdelovali usnje za sedlarsko obrt.

2.4 COKLARSTVO

Izdelovanje cokel je tesno povezano z čevljarstvom, saj je posebna veja te obrti, ki je bila razširjena predvsem na podeželju. Coklarji so izdelovali lesena obuvala ali cokle, za katere nekateri raziskovalci menijo, da so naša najstarejša obuvala. Obrt, ki je povezana z izdelovanjem cokel, se je imenovala coklarstvo, izdelovalci pa coklarji.

Cokle so se ohranile v večini slovenskih pokrajin, najdlje na Gorenjskem, Pohorju, Koroškem in Kozjaku. Že nekdaj so cokle veljale za zdravo in uporabno obuvalo. Tradicija izdelovanja cokel je stara več stoletij, bile so najbolj razširjeno domače leseno obuvalo. Vprašali smo se, odkod izvira ime te vrste obutve, ki se imenuje cokla, cokli ali cokle? Iz knjige Janeza Bogataja *Domače obrti na Slovenskem* smo izvedeli, da je bil pri nas že v 9. stoletju razširjen izraz »soccus«, ki je v grško-rimskem starem veku pomenil lahko copato. Verjetno je obuvalo dobilo današnje ime pod vplivom italijanskih »zoccoli«. Ko smo povprašali domačine na Paškem Kozjaku, smo izvedeli, da pri njih imenujejo to obuvalo cokli, če se nosijo samo natakneni na nogo. V primeru, da je izdelovalec na lesen podplat pritrdil usnjene dele odsluženih čevljev, pa se takšno obuvalo imenuje »gajbelni«. Pravega prevoda za ta izraz nismo našli. Iz razgovor z ljudmi, ki so nosili »gajbelne«, smo izluščili, da je takšno obuvalo nastalo zaradi revščine in pomanjkanja. Družine so bile številne in otroci vedno bosí. To obuvalo nam kaže, da so bili ljudje iznajdljivi in so znali uporabiti tudi dele že ponošene obutve.

Cokle so izdelovali ljudje, ki so znali obdelovati les. Iz ankete smo dobili podatke, da se ljudje spominjajo izdelovalcev cokel v okolici Dobrne. Njihova imena so številna, največ pa jih je bilo iz zaselkov na Paškem Kozjaku. Izdelovanje cokel je povezano s tesarstvom in mizarstvom. Stopalo je bilo izdelano iz trdega lesa, največkrat iz javorja. Opisali vam bomo zgodbe ljudi, ki so cokle še nosili, zato iz lastnih izkušenj vedo, kdo je delal dobre cokle. Pomembno je bilo, da so bile močne, lahke in narejene tako, da so se prilegale nogi. Iz pripovedovanja smo izvedeli, da se je izdelava cokel spreminjala. Najstarejše cokle so bile narejene v celoti iz lesa, mlajše pa so imele zgornji del usnjen. Na kmetijah Paškega Kozjaka se je ohranil živ spomin na cokle, na izdelovalce in še danes pred vsako domačijo stoji pred vrati vsaj par cokel. Ljudje jih uporabljajo za delo v hlevu ali na njivi. Anketa nam je pokazala, da so bili coklarji na Dobrni številni, saj so ohranjeni spomini na to dejavnost še danes. Marsikdo nam je povedal svojo zgodbo iz mladosti, ki je povezana s tem obuvalom, pa tudi ohranjeni cokli so potrjevali pripovedi. Najboljši coklar je bil Martin Okrožnik iz Strmca nad Dobrno. S coklarstvom so se ukvarjali: Martin Kok, Felicijan (Drčak), Alojz Mešl (Repjek) in Korčul iz Zavrha, Ferdinand Rednak iz Paroža, Jože Felicijan, Uršekov Slavko, Janez Cvikl in Dominik Slapnik iz Brdc, Peter Okrožnik, Brdelakov Peter, Peter Feldin in Jože Jeseničnik iz Strmca nad Dobrno, Marčičev Jožek iz Paškega Kozjaka, Matija Rednjak (Vovk) iz Lokovine, Blaž Felicijan iz Dobrne, Peter Kolenc iz Čreskove, Coklarek iz Zlateč in Jurij Felicijan iz Lemberga.

2.4.1 MILAN OKROŽNIK, STRMEC NAD DOBRNO

Gospod Okrožnik nam je povedal, da je v njihovi družini izdelovanje cokel zelo staro, saj sta cokle izdelovala že vsaj njegov stari oče Jožef in oče Martin. Ker je vedel, da ga bomo obiskali, nas je pričakal z lesenimi podplati v rokah. Malo smo se spogledali, nato pogledali našo obutev in primerjali udobnost obuval iz časov cokel in športnih copat. Pa nam je povedal, da ni bilo cokle prav nič težko nositi, celo veseli so bili, če so dobili na leto dva nova para.

Za izdelavo cokel je zelo pomembna izbira in priprava lesa. Podplat je v celoti lesen in najboljši je javorjev les. Tudi čas sečnje je pomemben, najbolje je bilo pripraviti les med »velikim in malim gospinjem«, v času, ko les počiva in ne raste. Njegov oče je les posekal in ga tri tedne pustil v »vejah«, to pomeni, da je posekane dele pustil na drevesu, da so se posušile. Po tem času je veje oklestil in jih spravlil domov. Tako pripravljene veje je izmeril na dolžino do petdeset colov (cola je 2,54cm). Delo je nadaljeval tako, da je les ročno cepil, na stopalu 2,5 cm na debelo in na peti 4 cm.

Za izdelavo cokel je še vedno pri hiši vse potrebno orodje. Zelo nas je pritegnila posebna klop, na kateri so izdelovali cokle. Milan Okrožnik nam je demonstriral izdelavo tega obuvala, ki danes spet pridobiva na veljavi. Orodje je zelo enostavno in je sestavljeno iz lesene klopi, ki ima posebno držalo, kamor se nasloni cokel. Z nogami se nastavek stisne in prime cokel, da ga lahko coklar obdeluje. Fotografijo te priprave prilagamo. Tudi ostalo orodje je zanimivo in nam malo znano. Coklar je uporabljal še posebno sekuro ali »teslo« za obdelovanje lesenega podplata in sekuro, ki jo uporabljajo tudi tesarji za izdelavo okraskov in jo po domače imenujejo »rajhmeser«. Vse orodje, ki je uporabno še danes, nas je prepričalo, da so pri Okrožnikovih izdelali veliko število cokel.

Fotografija 3: Naprava za izdelovanje cokel

Fotografija 4: Leseni podplati za cokle

Ko je bil leseni del izdelan tako, da se je dobro prilegal stopalu, je umeril usnje. Ponavadi so usnje kupovali pri Miklavžinu v Celju, kjer je bila usnjarna. Usnje je bilo potrebno pritrditi s posebnimi sponkami, ki jih je delal Martin Okrožnik sam. Za varnejšo hojo in daljšo življenjsko dobo cokel je bilo potrebno utrditi podplat. Izdelovalec je pribil po podplatu okrogle »glavače« in železno podkev.

2.5 ČEVLJARJI

Čevljarstvo je tesno povezano z usnjarstvom, saj so iz zgodovine znane povezave med obema obrtoma. Iz anketnega vprašalnika smo izvedeli, da so bili čevljarji nekoč pogosti obrtniki, še več pa jih je popravljalo čevlje poleg svoje osnovne dejavnosti. Torej so bili samouki. Število čevljarjev v okolici Dobrne je bilo veliko, saj smo jih našli šestnajst. Z izdelovanjem obuval so se ukvarjali: Franc Černec, Peter in Vili Okrožnik, Martin in Franc Zupanek, Dobovičnik Franc iz Dobrne, Alojz sin Alojz Kerner, Brece, Miha Višner in Franc Pohajač iz Lokovine, Štefan Čerenak, Ivan Krnec, Viktor Škoberne, Blaž Felicijan in Ivan Krivec iz Klanca. Ljudje se še spominjajo nošnje in izdelave trpežnih čevljev, ki so jih izdelovali čevljarji iz Dobrne. Največjo čevljarsko delavnico je imel Peter Okrožnik, ki je izdeloval svojo »znamko« čevljev, vendar nismo mogli dobiti podrobnih podatkov. Zelo veliko pa smo izvedeli od čevljarja Ivana Krivca, ki se je učil čevljarstva pri Francu Pohajaču, bil pomočnik pri Francu Černecu in kasneje pri Greglu v Vojniku.

2.5.1 IVAN KRIVEC, KLANC

Vajeniška doba je trajala tri leta, delo je bilo naporno, saj so poleg učenja vajenci še opravili delo na mojstrovih kmetiji. Povedal nam je, da je delal Pohajač močne čevlje, ne pa toliko lepe. Sicer pa je v tistem času bila pomembna samo trpežnost obuvala. Zelo je pohvalil delo in odnos do podrejenih pri Francu Černecu, kjer je delal pet let. Pri tem mojstru pa je bilo poleg trpežnosti potrebno narediti tudi čevlji, ki je bil na oko lep.

Franc Krivec je obiskoval strokovni tečaj iz »strokoznanstva«, ki je bil v Tržiču, od 28. junija do 31. avgusta 1948. Na tečaju so morali kandidati osvojiti vsa znanja o čevljarstvu in pridobivanju usnja. Iz pogovora smo izvedeli, da še danes pozna postopke, ki jih najdemo zapisane v redkih dokumentih. Prijazno nas je podučil o zgodovini čevljarstva in pridobivanju usnja.

S pomočjo svojih zapiskov nas je popeljal skozi zgodovino razvoja obuval. Povedal nam je, da je prvo desno in levo kopito izdelal profesor Majer, ki je tudi ugotovil, da je peta pri čevlju nogi v korist (če je pravilna). Prva učna knjiga za čevljarje je izšla leta 1873 na Dunaju, napisal jo je Robert Krefl. V času cehov so imeli čevljarji svoj grb, čevljarski škorenj. Boljši delavec je bil nagrajen tako, da je smel sedeti pri boljši razsvetljavi. Med delom so čevljarje razveseljevale ptice pevke, katere so sami lovili. Nekoč so čevljarji poleg izdelave obuval še strojili usnje.

Oprema delavnice je bila skromna, saj je imela delovno mizo, stole, desko za prirezovanje in mizo, polico za kopita (po vrstah kopit), polico za čevlje, omaro za odlaganje, leseno korito s tekočo vodo za namakanje usnja ali leseno posodo za vodo. Čevljar potrebuje različno orodje, za vsako vrsto izdelave je drugačno. Z orodjem je potrebno lepo ravnati in posojati ga sme le tistim tovarišem, ki z njim lepo ravnajo. Čevljarji uporabljajo čevljarske nože, kladivo, klešče, šila, strugala. Čevljarski noži so štirje: krivec, nož za rezanje spodnjega usnja, nož za rezanje tkanine in nož za zgornje usnje. V delavnici čevljarja so bili vsaj trije stroji, prvi za popravila (levoročni stroj), za šivanje novih čevljev (»cilinderski stroj) in strugalo za brušenje pri obdelavi čevljev. Vsak čevljar je imel svoj stol, ki se je imenoval »krošnja«. Bil je majhen, narejen tako, da se je sedalna ploskev dvignila, pod njo sta bila dva predala za orodje. Stol si je bilo mogoče s posebnim jermenom oprtati na ramo in ga prenašati od hiše do hiše. Prostor, kjer je čevljar sedel je narejen iz usnja in stol je lepo okrašen. Lastnik nam je povedal, da je star čez 200 let.

Čevljarsko kladivo ima značilno obliko z okroglo glavo. Spodnji rob glave ne sme biti oster, biti mora le gladko zaobljen, da z njim ne poškodujemo usnja. Druga stran kladiva je ploščata. Čevljar ima tri vrste klešč: ščipalke, ozke natezalke in natezalke. Tudi čevljarska šila so tri: navadno, vbodno in prešivalno šilo. Za odstranjevanje robov uporablja strugačo. Za manjša popravila zadostuje čevljarju »šapa«, ki je sestavljena iz dveh rogljev, vsak se končuje v obliko kopita ali pete. Za tanjšanje usnja smo uporabljali nož in stekleno ploščo, lahko je bila tudi kamna.

Popravilo čevljev je bilo v preteklosti pogosto opravilo, saj ni bilo denarja za nove čevlje. Vsak čevljar je želel sprejeti očiščene čevlje. Takoj je ugotovil, kaj je potrebno popraviti in zapisal potrebne podatke o lastniku v posebno knjigo za popravila. In kako je izgledal

postopek popravila čevlja? Najprej je čevelj namočil, da se takrat, ko ga je dajal na kopito ni raztrgalo, močenje je čevlju vrnilo tudi prožnost. Posoda, kjer se je čevelj namakal je morala biti lesena ali kamnita, nikoli pa železna, ker bi na usnju pustila črne madeže. Za popravila je bil najpogosteje v uporabi »cilinderski stroj«. Način popravila se je razlikoval pri »klinčastih« in šivanih čevljih. Pri prvih je bila pomembna dolžina »klincev«, pri drugih pa čiščenje starih šivov. Klinčki so bili leseni, debeli od enega do sedem milimetrov, delali so jih v Tržiču in Kopitarni v Sevnici. Pri čevljih, ki so bili šivani z dreto, je bilo pomembno to, da so jo potegnili skozi črno smolo. Vsak čevljar je moral strmeti za tem, da je lastniku vrnil čevelj, ki je bil kot nov. Pri izdelovanju novih čevljev je moral paziti na raztegovanje kože, ker se v določene smeri čevelj ne sme raztegniti.

Vsak čevljarje moral paziti na svoj ugled. Nikoli ni smel stranki obljubiti popravila, če ni bil prepričan, da bo čevelj pripravljen. Pravi mojster je moral do podrejenih ohraniti avtoriteto. To je dosegel z odkritostjo, srčnostjo, poštenostjo in znanjem. Do vajenca je moral biti mojster očetovski in le na prijazen način je lahko vplival nanj, da si je ohranil spoštovanje. Povedal nam je, da so imeli čevljarji tudi svoje zaščitnike, to sta bila sv. Krišpin in sv. Cecilija. Ivan Krivec se z veliko nostalgijo spominja svojih čevljarskih dni in išče naslednika, ki bi mu svoje orodje podaril.

Fotografija 5: Čevljarska krošnja

2.6 KOVAČI

Med najpomembnejše obrtne panoge na podeželju je v zgodovini sodilo kovaštvo. Kovači so izdelovali vse tiste predmete, ki jih je kmet nujno potreboval: poljedeljska in druga orodja, kovane dele vozov, orodja za delo v vinogradu, v gozdu, za izdelavo hiš in žeblice. Spoznali smo delitev kovačev na orodne in podkovne, oboji so živeli in delali tudi na Dobrni. Umetnega kovaštva ni bilo, vsaj za tržne potrebe ne. Anketni vprašalnik nam je pokazal kar lepo število kovačev na Dobrni: Karl Vanovšek iz Paroža, Herman Ramšak iz Klanca, Ludvik in Stanko Šander, Avgust Žumer iz Dobrne, Blazinšek Vinko iz Vrbe, Franc in Kristjan Maršnjak iz Strmca nad Dobrno, trije Galetovi kovači (graščinski, bili naj bi iz Primorske), Anton in Karl Marinšek iz Lemberga. Najbolj znan orodni kovač je bil Grabenski Korl, Karl Vanovšek iz Hudičevega Grabna.

2.6.1 MARTIN VANOVŠEK, KLANC

Najbolj značilen primer kovaštva na Dobrni je Grabnski kovač, Vanovšek Martin. Hišno ime je pri Kovačevih. Vsaj tristo let se je prenašal poklic kovača iz roda v rod. Stari oče Martin, njegov sin Karl in naš sogovornik Martin, vsi so bili kovači. Dedek Jože se je priženil na Dobrno leta 1853 iz Vinske Gore. Izhajal je iz družine, kjer so imeli sedem fantov, sedem kovačev. Njihov dom je bil pod cerkvijo in še danes se tam uporablja domače ime pri Kovačevih. Terezija je bila ena izmed otrok kovača Valentina Cerkovnika. Njihova kovačija, žaga, mlin in domačija so stali v Hudičevem Grabnu. Jože in Terezija Cerkovnik sta imela veliko otrok: Janeza, Martina, Barbaro, Rozo, Micko in Lucijo. Martin se je rodil leta 1867 in se poročil z Uršulo Marovšek, v zakonu je bilo rojenih osem otrok, med njimi dva kovača. Rudek je bil kovač na Fužinah, Karl pa Grabenski kovač. Tudi Karlov sin Martin je postal kovač. Že v času gospodarjenja Jožeta so v kovačiji naredili mlin, postavili stope za »phanje« prosa, ječmena in ajde. Že za časa Valentina Cerkovnika je veljala koncesija za vodni pogon za kovačijo, to je pomenilo, da je lahko kovač zaprl vodo na potoku in jo uporabljal tudi takrat, ko je bilo v potoku malo vode. Mlin je imel dva para kamnov, voda na kolo pa je pritekala po posebni strugi. Mlinar je za mletje dobival »merico«, podobno kot v vseh mlinih v okolici. Vanovšek je bil več tudi v prekrivanju slamnatih streh, ki jih je bilo v okolici še veliko.

Grabenski kovači so bili orodni kovači. To pomeni, da so znali izdelovati motike, sekire, »lenkače« ali »cimrovke«, druge tesarske sekire, krampe, lopate, predmete za opremo plugov, »tesla« za izdelovanje sodov, podkve, svedre, kladiva različnih velikosti, tudi take za kamnolome, »klepce« in »babice«, kose za različne stroje. Ali veste kaj so »klepci« in »babice«? To sta orodji, s katerimi kmetje »klepajo« ali ostrijo svoje kose. Nastavek za ostrenje je lahko različno debel in od tega je odvisno s katere strani je kmet ostril svojo koso.

Kovač je svoje izdelke izdeloval po naročilu, tiste iz zaloge pa je prodajal ob nedeljah pred cerkvijo na Dobrni. Vsak njegov izdelek je po zakonu moral imeti odtisnjen poseben znak. Znak Grabenskih kovačev je bil sestavljen iz začetnih črk VK in dveh oljčnih vejic. Kovač je moral biti izobrazen, da je lahko opravljal svoj poklic. Vanovšek Martin je obiskoval Obrtno šolo v Celju, bil je vajenec, pomočnik in mojster. Mojstrski izpit je opravil pri Tlakerju v Teharju, leta 1940. Delovni dan kovača je bil dolg. Z delom so začeli ob štirih zjutraj, med dvanajsto in drugo uro so imeli počitek, nato so delali do večera.

Fotografija 6: Delo kovača in kolarja se je dopolnjevalo

Kovači so uporabljali kot osnovno surovino jeklo iz Fužin pri Vitanju ali iz Mislinje. V kovačnici so imeli meh, ki je podpihoval oglje. Grabenski so oglje žgali največkrat kar sami. Med pripovedovanjem je Martin Vanovšek čisto spontano zapel star napev, ki so ga poznali vsi kovači v tistem času:

»Na vitanjskih fužinah sem služil leta tri,
pri kisli repi, pri praznem talari...«

Življenje kovača ni bilo lahko, kar nam ponazarjo besede iz pesmice. Poleg težkega dela, ki so ga opravljali kovači, je bila prehrana skromna. Poznati je moral zakonitosti obdelave jekla, moral je biti dober oblikovalec in človek, ki zna sodelovati z kolarjem, sodarjem in izdelati orodje, ki bo uporabno pri delu.

V navadi je bilo, da je bilo kovaštvo družinska tradicija. Nadaljevanje kovaške obrti je pomenilo zagotovljeno delo in zaslužek, pa tudi prostorov in orodja ni bilo treba kupovati. Za kovaški poklic je bil obvezen pomočniški in mojstrski izpit. Za Dobrno so značilni kovači, ki so izdelovali najrazličnejše orodje in podkovali živino. Kovaška obrt se je povezovala s kolarstvom, saj so popravila in izdelava vozov predstavljala velik del zaslužka. Kovači so izdelovali vsa poljedeljska orodja, ki imajo kovinske dele. Grabenski kovači so poleg kovaških veščin poznali tudi delo v mlinu in na žagi. Oboje je prinašalo družini dodaten zaslužek, vendar je žaga pogorela že za časa Valentina Cerkovnika in je niso obnovili. Mlin in kovačija pa je močno poškodovala poplava leta 1954. Kovačija in stanovanjska hiša sta še dobro ohranjeni in novi lastnik si prizadeva ohraniti njuno zunanjo podobo. Grabnski kovač, Martin

Vanovšek se še danes spominja na pesmico, ki jo je pel Valentin Cerkovnik štiri rodove nazaj in se glasi:

»Mam žage, mam mline, mam nekaj petic.
Le to premišljujem, da nimam goric.
Bom žage prodal, bom mline pustil,
Gorice bom kupil in trto sadil.
Ko vince bo v sodih s prijatli bom pil...«

Podatke o podkovnem kovaču nam je dal gospod Anton Marinšek, orodni kovač iz Lemberga. Še danes je njihovo hišno ime pri Kovačevih, saj se je družina ukvarjala z kovaštvom že pred petsto leti. Kovačijo so kupili od graščakov, prvi lastniki so bili Stropniki (prvega se ne spominja, drudi Bernard Stropnik), nato Anton Marinšek (1870 do 1924), Karl Marinšek (1927 do 1953). Zadnji lastnik je Anton Marinšek, ki se je izučil kovaškega poklica pri svojem očetu. Vajeniška doba je trajala od 2.2. 1948 do junija 1951. Vajenec je pri mojstru pridobil strokovno znanje, vsako leto pa obiskoval strokovno šolo, ki je bila v Celju. Po treh letih je opravljal zaključni izpit, ki je bil sestavljen iz teorije in prakse. Tako je postal pomočnik, da pa je postal mojster, je moral opraviti sedem let delovne dobe v kovaški »stroki« in opraviti tečaj v Celju. Anton Marinšek po poplavi ni obnovil zgradbe, ki je stala do leta 1985. Anton starejši ni imel svoje obrti, delal je na Dobrni. Doma je okoval vozove, podkoval konje in izdeloval orodja. V kovačnici je imel ognjišče, ventilator, nakovalo, različna kladiva in klešče, primeže, navojne čeljusti, smirkov kolut in seveda oglje. In kako so okovali konja? Izvedeli smo naslednje: Konju najprej obrežejo kopito in prilagodijo podkve, ki jih pribijejo s podkovnimi žebli. Za vsakega konja potrebuje štiri podkve in štirideset žbljev. Gospod Anton se spominja, da so kovači delali od zore do mraka, jedli pa tisto, kar so pridelali doma. Kovaške izdelke so prodajali na sejnih ali jih delali po naročilu. Veliko so sodelovali s kolarji. V sorodstvu so imeli še enega znanega kovača, Stanka Šanderja iz Pristove pri Dobrni. Bil je podkovni in vozovni kovač, opravil je šolo in mojstrski izpit. V njegovi kovačiji se je izučilo šest ali sedem vajencev.

Žbljarstvo se je razvijalo kot domača obrt, z njo se je zadnji ukvarjal Herman Ramšak iz Klanca. Žblje so kovali čez zimo, ko ni bilo dela na polju. Podatke o izdelavi žbljev smo dobili od Franca Dupelnika, ki se spominja, da so Ramšaki delali lesene žblje. Leseni »cveki« so bili dolgi 20, 30 in 35 cm. Izdelani so bili iz trdega lesa, največkrat iz hrasta ali drena.

2.7 OGLARJI

Oglarstvo je bila nekoč zelo razvita obrt, zlasti v tistih predelih, kjer je bilo veliko lesa. Izdelovati oglje je v polpretekli zgodovini pomenilo dober dopolnilni zaslužek. Kuhanje oglja najdemo vedno blizu kovaštva, tudi pri nas na Dobrni. Še danes je živ spomin na oglarje, pa ne samo spomin, videti je mogoče pripravo kope še danes. Presenečeni smo bili, da je bila nekoč proizvodnja oglja dovolj velika, da je zadostovala za takratne potrebe. Iz ankete smo razbrali, da so se z ogljarstvom ukvarjali: Reberniki na Kozjaku, Stanko Grušovnik, Peter in Martin Okrožnik in Špegel iz Strmca nad Dobrno, Prodenšek in Jože Mešl iz Paroža, Anton Cvikl iz Brdc, Karl Bračič iz Sv. Jošta, Stanko Smerečnik (Topovšek) iz Zavrha in Rudi Vanovšek (Grabenski kovač) iz Hudičevega Grabna. Med obiskom pri Milanu Okrožniku in Martinu

Vanovšku smo izvedeli vse kar smo želeli o kuhanju oglja. Podatke smo dobili iz prve roke, saj znata postaviti kopo in pridobivati oglje.

Kopo so postavili običajno ob robu gozda, če se je dalo ne predaleč od hiše. Njen premer ali »krencl« je bil običajno do šest metrov, višina dva do tri metre. Za postavitev tako velike kope so potrebovali več »klafter« (štiri m³) lesa. Les je bil lahko okrogel ali cepan. Kopo so obložili s sivo ilovico, drva zložili na »meter« dolžino, naredili zunanji, drugi in tretji križ, na vrhu pa drva zložili skupaj. Običajno so uporabljali brezo ali bukev. Kopo so spodaj zakurili in jo začeli oblagati s smrekovimi vejami in sivo ilovico. Nikoli se ni smelo zgoditi, da bi kopa gorela. Okoli kope so naredili luknje za »bokanje«, ki so ga opravili z palico. Kopo so nadzorovali od štirinajst do šestnajst dni. Običajno sta kuhanje nadzorovala dva človeka. Spala sta ob kopi, na improviziranem ležišču. Jedla sta kmečko hrano in pila jabolčnik in žganje. Kopo je bilo treba po potrebi polivati in opazovati. Po končanem kuhanju so dobili do osem ton oglja. Oglje so prodajali v okoliške kovačije, pa tudi na Fužine.

2.8 APNENIČARJI

Tudi apneničarji ali apnarji so bili ljudje, ki so kuhali ali žgali apno za dopolnilni zaslužek. V naših krajih se je razvilo, ker je dovolj apnenca. Apno so ljudje potrebovali za gradnjo, strojarstvo in usnjarstvo (apneno mleko), za razkuževanje, beljenje, gnojenje in konzerviranje jajc. Med našimi prebivalci smo našli veliko izdelovalcev apna: Ivan Rednjak, Pavel Žužek st. in Jože Čerenak iz Paroža, Rošer, Bernard Mohorič, Štefan Kamšak in Jožef Stropnik iz Brdc, Anton Polenik in Herman Ramšak iz Klanca, Banačan iz Loke, Franc Špegel in tri generacije družine Okrožnik iz Strmca nad Dobrno.

Med našim obiskom pri Okrožnikovih smo spoznali, kako so delali apnenice. Ogledali smo si prostor, kjer je apnenica običajno stala. Milan Okrožnik nam je povedal, da so »nabirali« apnenec po okoliških gozdovih. Pri zbiranju skal so morali paziti, da ni bila vrhnja plast ožgana od sonca. Apnene kose so zložili v prostor, ki je imel premer dva metra in so ga imenovali »obodopisker«. Kamne so zlagali po velikosti, spodaj velike, proti vrhu vedno večje. Apnenico so kurili z grmovjem iz okolice, najboljša je bila leska. Tako so hkrati opravili dvojno delo, dobili so gorivo in očistili so robove gozda. V luknjo so dajali hlode, ki so bili veliki od 30 do 60 cm, po njih pa potiskali vejevje. Luknjo na apnenici so imenovali »kširi«, palico s katero so potiskali veje na ogenj, pa »maček«. Kurili so pet dni, na vrhu so goreli »petelini«. Po petih dneh se je apnenica usedla od 15 do 20 cm je bilo apno kuhano. Sledil je čas ohlajanja, ki je trajal štiri do pet dni. Po tem času so apnenico razdrli in apno pripravili za prodajo. Takšno žgano apno je bilo v kosih. Potrebe po apnu so bile še po vojni velike, ljudje so žgano ali kuhano apno gasili doma. Običajno so skopali v zemljo jamo, vanjo zložili apneno kamenje in polivali z vodo. Tako so dobili gašeno apno, ki je bilo pripravljeno za uporabo.

2.9 TESARJI

Tesarstvo je obrt, ki sega daleč v zgodovino in spada med najstarejše obrti. Človek se je že zelo zgodaj srečal z vezavo lesa, ko je gradil prva bivališča. Način gradnje je bil zelo različen, odvisen od namena zgradbe, velikosti, podnebnih razmer, okusa lastnika in ne nazadnje od znanja tesarja. V preteklosti je bil vsak kmet po malem tudi tesar, saj je moral izdelati mnogo

predmetov v okviru svoje kmetije. Vendar je bil poklic tesarja v preteklosti nenadomestljiv. Tesarji so morali obvladati posebne spretnosti in znati uporabljati orodja. Tesarji ali »cimermani« so še danes potrebni pri gradnji večine bivališč.

Delo tesarja je obsegalo izbor lesa, njegovo obdelavo, izdelavo različnih lesenih delov in sestavljanje. Od izdelave povezav je bila odvisna trdnost strehe. Vsak tesar je moral poznati vrste lesa, njegove značilnosti in rast. Osnovno delo je zahtevalo ročno obdelavo požaganega debla (tesanje) ali obdelavo z žago. Po tesanju so dobili tesane ali žagane gredi, tramove, špirovce, lege in late. Delo so nadaljevali z vezanjem ali sestavljanjem ostrešja, stene ali kozolca. Delo je potekalo v dveh fazah, tesanje in sestavljanje. Ostrešja so v celoti stesali, sestavili na tleh, jih razdrli in jih ponovno sestavili na stavbi. V našem okolju so se ukvarjali s tesarstvom: Stanko Grušovnik iz Strmca nad Dobrno, Maks Dupelnik in Franc Dupelnik iz Lokovine, Jože Guček iz Loke, Anton Močenik, Slapernik, Olenšek in Alojz Mešl iz Zavrha, Herman Ramšak, Karl Ramšak iz Klanca, Firer iz Brdc in Pinter (Kolman) iz Vrbe.

2.9.1 FRANC DUPELNIK, LOKOVINA

Tesarsko obrt nam je predstavil Franc Dupelnik. Celo svoje življenje je preživel ob izdelavi ostrešij v bližnji in daljni okolici Dobrne. V njegovi delavnici smo odkrili številna orodja in priprave, ki nepoučenemu ne povedo ničesar. Predstavil nam je svoja orodja in ob vsakem predmetu, ki ga je vzel v roke je nastala posebna zgodba. Veščin tesarjenja se je naučil od dedka in očeta. V njihovi družini so bili zadnje tri rodove očetje tesarji. Tesarstvo je začel njegov stari oče Miha, nadaljeval oče Maks in kasneje sin Franc. Že kot otrok je živel med »cimermani«, se spoznaval z obdelavo lesa in pri šestnajstih letih mu je oče zaupal »cimravko« in ga podučil: «Kolena in noge pazi....". Opisal nam je postopke nastajanja ostrešja, ki so sestavljeni iz petih postopkov:

- Priprava lesa: Vsak tesar lahko opravi svoje delo dobro le takrat, če ima pravilno pripravljen les. Pomemben je čas, ko drevje podirajo. Najboljši je zimski čas, pa **tudi** obdobje med Veliko mašo (15.avgust) in Malo mašo (8.september). V tem času ni nevarnosti, da bi drevje »teklo«, pa tudi les je kvalitetnejši. Podrto drevje naj bi ležalo in počivalo do dva meseca.
- Tesanje: Najprej je potrebno trame obtesati, narediti »šperovce«, stebre in late za kozolce.
- Zlaganje obtesanega lesa: Les je potrebno pazljivo zložiti, da se »razšpangla«, to pomeni, da se zloži med posebne letvice in se posuši za nadaljnje delo. Čas, ki je potreben za sušenje je približno en mesec.
- Vezava na tleh: Vsak del ostrešja je potrebno povezati in označiti, da je delo na strehi lažje in natančno opravljeno. Pred vezavo je potrebno narediti vse »figure« na tistih delih, ki so vidni in bodo okrašeni. Kako bo ostrešje okrašeno odloča lastnik, marsikdaj pa je izbira in presoja prepuščena tesarskemu mojstru. Okraske naredi tesar s posebnim orodjem, ki se imenuje »rajkmester«, to je orodje med kolarskim nožem z dvema ročajema in ozko ročno žago »šlajfarco«. V tej fazi dela je v navadi, da se tesar na del ostrešja podpiše, da bodo kasnejši rodovi vedeli, kdo je delal ostrešje. Franc Dupelnik je na vse svoje izdelke izdolbel začetnici svojega imena in priimka, torej F.D.

- Postavitev ostrešja: To je zadnja faza dela na strehi, ki jo opravljajo tesarji. Vsak označeni del stesanega ostrešja dvignejo na hišo in ga znova sestavijo. Že od nekdaj je v navadi, da ob »likofu« ali zaključku del na vrhu ostrešja postavijo okrašeno smrečico.

Fotografija 7: Tesarska krošnja

Orodje, ki ga uporabljajo tesarji, je maloštevilno, vendar nujno potrebno. Imena orodij smo zapisali tako, kot jih uporablja Franc Dupelnik in ostali starejši tesarji. Osnovno orodje je »cuk« žaga, »handhakel« (priprava podobna sekiri za zabijanje žeblicev, ki ima na topem delu zarezo za izvlačanje žeblicev), »letev« ali dleto, »vinkl« ali kotnik, »šrekvinkl« ali kotomer za pravilni naklon strehe, ročni polžasti svedri za lesene žeblice, ozka sekira »pantovka« in »cimravkaa ali dolga ozka sekira. Sekire in drugo kovinsko orodje so izdelovali kovači na Fužinah in Marinšek, ki je imel kovačijo v Lembergu. Po opravljenem delu so postavili na ostrešje smrečko, jo okrasili s trakovi iz krep papirja, steklenico ali škatlico cigaret. Po tem dogodku so delo za tisti dan končali. Gospod Dupelnik nam je povedal, da je bilo vseeno, koliko je bila ura. Čakal jih je »likof«, ki se je začel z kosilom ali večerjo. Običajno so dobili

svinjsko juho z vlivanci (»farflci«), prekajeno meso, fižol, zelje, repo, riževe klobase in druge preproste jedi. Samo ob koncu dela so dobili vino. Malice med delom so bile skromne, pili so jabolčnik, ki je bil pomešan z vodo. Tesarji, ki so delali v skupinah, njihovo število je bilo med štiri in pet, so dobili plačilo največkrat kar v naravi. To pomeni, da so jim za opravljeno delo vrnili uslugo. V tistih časih so si ljudje med seboj pomagali in delali stvari, ki so jih znali zase in za druge. Ostrešja, ki jih je delal Franc Dupelnik, so bila zelo različna, naj bo po velikosti, namenu in imenitnosti. Znal je narediti dve kapno streho, štiri kapno streho, streho na čop. Povedal nam je, da so tiste na čop najdražje in zahtevajo veliko več dela in materiala, ker je opeko potrebno rezati. Število ostrešij, pri izdelavi katerih je sodeloval ali vodil tesarje je okoli petsto. Zadnje čase zaradi bolezni in starosti marsikje svetuje in vodi delo kar iz tal. Ogledali smo si nekaj njegovih ostrešij in reči moramo, da so še danes, kljub starosti lepa in kljubujejo času. Orodja, ki so jih uporabljali tesarji v preteklosti se do danes niso dosti spremenila. Osnovna oprema vsakega tesarja je še vedno sekira, različnih oblik in velikosti. Delo tesarja je še danes potrebno, vendar so načini priprave in izdelave materiala drugačni. Gospod Dupelnik je prepričan, da se ročno rezan les obnaša drugače kot les, ki ga žagajo strojno. Tudi zaščita lesa se je spremenila. Nekdaj so lesene dele v notranjosti pustili nezaščitene, saj je opravil edino zaščito dim. Postopek izdelave ostrešja je danes hitrejši, načrtovanje prepuščeno arhitektu, strehe pa so še vedno podobne kot nekoč. Pri nastajanju ostrešja je pa še vedno v navadi, da na vrh »rušta« pritrdijo smrečico. Verjetno tudi še danes za srečo.

2.10 ŽAGARJI

Žagarjev ne uvrščamo med obrtnike, temveč med dopolnilno domače delo. Nekoč so bile to hišne žage, kjer so rezali les za sosede, svoje potrebe in potrebe bližnje okolice. Ponavadi je imel lastnik žage majhno kmetijo, v mrtvi sezoni pa je rezal les za dopolnilni zaslužek. Povezava žagarstva s kmetijsko dejavnostjo je bila značilna tudi za mlinarstvo, lončarstvo in pletarstvo. Osnova za postavitev žage je bila bližina vodne sile in zadostna količina lesa. Po trditvah Janeza Bogataja je žagarstvo veliko mlajše od mlinarstva. Pred pojavom vodnih žag so ljudje ročno žagali hlodovino v deske. Vodne žage so bile postavljene ob potokih, ki so imeli dovolj vode skozi vse leto.

Zanimiv je bil način prevoza hlodov do žage, saj so bile poti slabe in marsikje zelo strme. Volovske in redkeje konjske vprege (Šibanc, Kočan) so z ljudmi vred opravljale zelo nevarno in težaško delo. Večina ljudi, ki se je ukvarjala s spravilom lesa iz gozda, je delala za bogate trgovce z lesom, mednje spada tudi Goll. Pri delu so jim pomagale tudi žene, kar priča, da je bila potreba po zaslužku velika. Ljudje se spominjajo, da so se s spravilom lesa iz gozda ukvarjali: Podvršan, Anton Polenek, Jože Rajšter in Pihler iz Klanca, Majcen (Kočan) iz Dobrne, Javornik (Papež) in Felicijan iz Strmca, Stropnik (Pečnik), Ivan Štravs iz Brdc. Delo so opravljali z volovskimi vpregami. Kovač Vinko Blazinšek se spominja, da je bilo potrebno njihove vole podkovati vsake tri mesece.

Z žagarstvom so se na Dobrni ukvarjali: Edi Arlič iz Pristove, Jože Močenik, Koprivnik iz Klanca, Ludvik Olenšek iz Zavrha, Ludvik Podpečan, Ludvik Meh in Karl Vanovšek iz Paroža, Edi Žumer in Franc Zagoričnik iz Dobrne, Jože Rihter (Pinter) iz Vrbe, Avgust Čmaje iz Lokovine, Lednik, Goll. Potek ročnega razreza hloda nam je predstavil Franc Dupelnik, ki

se je ukvarjal s tesarstvom. Pri ročnem žaganju so imeli posebno žago, ki so jo vodili trije ljudje, imenovali so jo »handgetrib«. Žaga je bila velika in vpeta v lesen okvir. Deblo je bilo potrebno najprej obtesati na dva ali štiri vogale. Hlod so postavili pokonci in ga podprli nato so začeli z žaganjem. Ker je žaga rezala le na eni strani, jo je v prazno smer vlekel en delavec, v smeri žaganja pa dva. Če so les potrebovali za lesene stropce, so ga rezali 10 do 12 cm na debelo, posebno pomembno je bilo »žnoranje« ali označevanje mer z vrstico, ki so jo pomočili v barvo. Na Dobrni se je stari način žaganja ohranil zelo dolgo, saj smo našli ljudi, ki se tega načina žaganja še spominjajo. Po uveljavitvi vodnih žag se je delo pri razrezu lesa spremenilo. Okolica Dobrne je gozdnata, potoki so primerni za izrabo vodne sile in vse to je pripomoglo da so nastale številne žage. Na vseh so les rezali, na nekaterih pa je prišlo do proizvodnje polizdelkov. Tako so na Lednikovi žagi izdelovali zaboje za pivo, ki sta jih kupovali pivovarni v Laškem in v Žalcu.

Fotografija 8: Stara Štimulakova žaga

Anketirani domačini se še dobro spominjajo vseh žag in Žagarjev: Franc Zagoričnik, Jože Jager, Edi Žumer, Koprivnik, Štimulak iz Dobrne, Edi Arlič iz Pristove, Jože Močenik iz Klanca, Ludvik Olenšek iz Zavrha, Ludvik Podpečan iz Paroža, Ludvik Meh iz Hudičevega Grabna, Pintar iz Vrbe, Avgust Čmaje iz Lokovine. Zemljevid žag in mlinov je priložen tekstu pri poglavju o mlinih. Vzroki za propadanje žag so različni, večina pa je nehala delati po poplavi leta 1954. Veliko je k propadanju prispevala zakonska prepoved žaganja lesa. Danes je ostalo na področju Dobrne še nekaj ljudi, ki se ukvarja z žagarstvom. Vodni pogon za žage ni več nujen, saj ga je povsod nadomestila elektrika. Žagarji, ki še danes vztrajajo: Janko Štimulak, Grobelnik in Herman Smerečnik.

2.11 SODARJI

Na Dobrni lahko govorimo o sodarjih ali »pintarjih«, ki niso bili obrtniki, temveč so dopolnjevali delo na kmetiji. Sodarstvo se je razvijalo zaradi potreb v kraju in spretnosti posameznikov. Sodarji so kot domači obrtniki delali različne škafe, vedra, kadi in sode. Iz anketnega vprašalnika smo razbrali, da so bili sodarji hkrati kolarji, tesarji, pa tudi Žagarji. Vsi ti ljudje so znali oblikovati les v uporabne predmete. Njihova imena so: Jože in Martin Okrožnik, Jože Rihter, Vinko Kolman iz Vrbe, Herman Ramšak, Anton Miheljak, Jože Krivec iz Klanca, Miha Rožič iz Vinske Gorice, Alojz Mešl, Močenik in Gerl iz Zavrha in Franc Žužek iz Paroža.

Fotografija 9: Orodje za izdelavo sodov

Les, ki so ga uporabljali je bil hrast in kostanj. Ljudje so v preteklosti potrebovali veliko lesenih posod, saj so v njih shranjevali jabolčnik, vino, konzervirali meso, zaseko, mast, zelje, repo, namakali sadje, tropine, prenašali vodo in grozdje. Vsak sodar je imel pripravljen les, cepljene doge, njihova dolžina je bila odvisna od velikosti soda, ki ga je nameraval izdelati. Les je moral biti pred obdelavo posušen. Med obdelavo so les močili in segrevali. Za krivljenje lesa je bila potrebna toplota, zato so v sodu zakurili in doge oblikovali. Ko je bil sod narejen, so mu nabili obroče, ki so jih delali kovači. Orodja, ki so jih uporabljali pri izdelavi sodov so bila drugačna od ostalih, opazili smo veliko vrst šestil. V slikovnem gradivu vam bomo predstavili nakaj orodij, ki jih je uporabljal Martin Okrožnik.

Danes so lesene posode zamenjale plastične, ki jih je lažje vzdrževati, narediti in kupiti. Ob ogledovanju izdelkov sodarjev nam je bilo kar žal, da je les zamenjala plastika, saj so nekateri primerki sodarjev iz Dobrne prava umetniška dela. Delo sodarja sta nam predstavila dva samouka, ki še danes delata sode in druge lesene posode. Vinko Kolman nam je pokazal, kako so sodarji nekoč »terjančili«, ko so nabijali obroče na sod. Glasba njegovih dveh kladiv je bila še danes ubrana. Sodarji iz Dobrne so bili samouki. Sode so izdelovali za okoliške kmete in tudi za prodajo. Danes kupujejo sode nekateri vinogradniki in sodarji, ki še vztrajajo, naredijo največ okrasnih sodov, ki jih kupujejo ljudje za darila.

2.12 KOLARJI

Kolar in kovač sta zaradi narave dela delala skupaj. Na vasi je kolarske usluge potreboval skoraj vsak kmet, ki je imel zemljo ali živino. Se danes stojijo pod gospodarskimi poslopji vozovi različnih velikosti in oblik. Kmetom so bili v pomoč pri spravilu pridelkov iz polja, potrebovali so jih za vožnjo v mlin, spravilo sena, lesa in tudi za prevoz ljudi. Zlasti v Dobrni, ki je bila tudi v zgodovini zdraviliški kraj, so potrebovali kočije za prevoz gostov iz železniške postaje v Celju do Dobrne in v kraju samem za vožnjo gostov do kopališkega bazena. Ugotovili smo, da so se ukvarjali s prevozi: Ferdinand Štepihar iz Vrbe (prevoz pošte, topliških gostov in obiski božjih poti), Miha Kos (pošta), Vili Božnik in Kampuži iz Dobrne.. Vsi so imeli pokrite vozove, streha je ščitila goste pred slabim vremenom. Zelo nam je bilo žal, ko smo izvedeli, da ni ohranjene nobene kočije, zadnjo so prodali Štepiharjevi.

Kolarji v našem kraju so izdelovali kolesa, različne vozove in preše. Dosti dela so imeli z izdelovanjem in popravili voz, ki so jih okoliški kmetje uporabljali za spravilo lesa do žage. V poglavju o žagarstvu smo opisali delo teh ljudi. Vozovi, ki so jih izdelovali so bili enostavni in narejeni v sodelovanju s kovačem. Ko so nas naši kolarji popeljali po njihovih gospodarskih poslopih, smo odkrili vozove različnih velikosti, pluge in brane, ki jih danes nihče več ne uporablja. Iz anketnega vprašalnika smo našli naslednje kolarje: Jože Pinter iz Vrbe, Avgust Šlavs in Alojz Medved iz Zavrha, Anton Podvršan, Franc Goričan in Blaž Škoflek iz Klanca, Martin Okrožnik, Anton Korošec in Rakovnik iz Strmca nad Dobrno in še Lovro Krivec. Glede na ohranjene predmete smo se odločili, da obiščemo Vincenca Kolmana.

2.12.1 VINKO KOLMAN, VRBA

Fotografija 10: Vinko Kolman v jarmu za živino

Daleč najbolj poznan in cenjen kolar je bil Pinterjev Pepi, danes že pokojni Jože Rihter iz Vrbe. Že od rojstva je bil invalid in v življenju ga ni čakalo nič dobrega, pa vendar je dosegel spretnosti, ki jih ne razvije vsak zdrav človek. V družini je bil tesar tudi njegov brat Boltežar. Rihter. Pepi se je naučil opravljati kolarska in sodarska dela, pletel je različne košare in kose. Dediščina njegovega dela je še danes prisotna pri marsikateri kmetiji na Dobrni. O njegovem delu nam je pripovedoval Vinko Kolman, ki se je k hiši priženil leta 1955. Od Pepija se je naučil marsikaj, postal je pek, tesar, kolar in čevljar. V svojem življenju je postavil preko 120 »ruštov«. Nam je povedal, kako so delali vozove, brane, pluge, sanke in še kaj. Mi mladi raziskovalci smo se popeljali po dvorišču z čisto pravim vozičkom, ki ima vse sestavne dele velikega voza:

- Kolo: Sestavljeno je iz pešte, ki je osrednji del kolesa, nekoč iz trdega lesa, kasneje kovinska. Za kolarja Pepija jih je koval sosed Brezovnik, Vinko Blazinšek, ki je bil orodni in podkovni kovač. V sredini kolesa je železna »puša«, »šticelj«, lunek in lesene »špice«, platišče, «šija» pa kovinska. »Špice so delali iz akacije ali jesena. Za izdelavo platišča so uporabljali akacijo ali bukev. Vinko Kolman se spominja, kako je bilo pomembno mazanje »lesenjakov«, to je lesenih pest. Za mazivo so uporabljali »šmir«, to je kolomaz, ki so ga pridobivali iz ostankov pri strojenju kož. Vendar so si v sili, ko ni bilo kolomaza pomagali kar z polži, ki si s svojo mastno zgradbo rešili voznika, ki se je znašel v zadregi na cesti. Pri dodatni opremlitvi kolesa je bila obvezna tudi zavora, ki je bila običajno kar »nemška« veriga, saj je bila narejena tako, da jo je bilo enostavno sneti. Opozoril nas je, da so morali vozniki vozov na cesti paziti, da niso pri zaviranju poškodovali cestišča.
- Sprednji »podel«, sprednji del voza.
- Zadnji »podel«: Sprednji in zadnji del sta lesena, zadnji ima večji kolesi, vezi so bile železne.
- »Svornik« je del voza, ki je povezoval sprednji in zadnji del. Kolarji so jih delali iz brezovega lesa, zato je včasih pred vsako hišo »bognarja« ali kolarja stala breza.
- »Voja« ali »štanga« je bila iz več delov: lege, ojnika, spredaj je imela luknjo za vprego ali »goš«.
- »Lojtre« za prevoz sena ali listja ali pa deske, ki so jih imenovali »kolntruge«, za prevoz premoga ali gnoja.
- Ročice.

2.13 PLETARJI

Izdelovanje predmetov iz šibja je postopek, ki se ga lahko nauči skoraj vsak človek, ki ima ročne spretnosti. Verjetno je do velikega števila ljudi, ki so se ukvarjali z izdelovanjem predmetov iz šibja, slame ali koruznega ličja prišlo zaradi potreb in dostopnosti tega materiala v naših krajih. Za Dobrno je značilno pletarstvo za dom in za potrebe domačega naselja. Pri pletarstvu razlikujemo izdelke po materialu, iz katerega so narejeni. Kmetje so si največkrat pletli košare za krompir, jabolka, koše, pletarje, predpražnike in še kaj. Pletarstvo je bilo zimsko opravilo, ki so se ga lotili tisti, ki so imeli smisel za oblikovanje. Podobno kot drugod po Sloveniji je tudi za Dobrno značilno, da je večina posameznikov znala izdelati le posamezni izdelek.

Delo pletarja poteka v dveh ločenih fazah. Najprej si pripravi šibje, nato sledi pletenje. Nekaj starejših ljudi, ki jih poznamo, so delali in še danes znajo izdelati več vrst izdelkov. Za svoje izdelke uporabljajo vrbo, dren, slamo in koruzno ličje. Njihovi najbolj poznani izdelki so koši, košare za pobiranje jabolk in krompirja, opletene steklenice, jerbasi, pletarji - posode v katerih so kmečke žene vzhajale kruh, preden so ga dale v krušno peč. Iz ankete smo izvedeli, da se je v preteklosti pletlo pri marsikateri hiši. Z pletarstvom so se ukvarjali: Edi Trnovšek, Vinko Sevšek in Franc Ednar iz Klanca, Jurij Cvikl in Anton Rošar iz Brdc, Slavko Habe, Franc Habe iz Lokovine, Franc Žužek in Marija Rednak iz Paroža, Jožef Korenak in Jaka Dupelnik iz Vrbe, Jože Maršnjak, Stanko Maršnjak, Brdelakov Peter iz Strmca nad Dobrno, Franc Kramer iz Zavrha, Krulec iz Pristove in Kroflič iz Dobrne.

Na obisku pri Francu Dupelniku smo opazovali , kako nastaja koš. Najprej je bilo potrebno pripraviti material, v našem primeru drenove (kolče) in vrbine šibe. Ko mislimo, da jih imamo dovolj, moramo vse skupaj lepo očistiti. Drenove šibe z nožem olupimo tako, da strgamo po njem z rezilom. Prav tako na gladko z nožem obrežemo vrbine šibe, da lažje pletemo. Za košaro so drenove šibe dolge približno 25 cm, za koš pa 80 do 100 cm, odvisno od želene velikosti koša. Pomembno je tudi, da za košaro uporabimo krajše in vitkejše vrbine šibe, kot za koš, da dobimo lep izdelek. Iz bukovega ali lipovega lesa naredimo dno košare oziroma koša. Del deske oblikujemo, izrežemo obliko in navrtamo luknje. Za košaro so te luknje premera 6 do 8mm; za koš pa 8 do 10 mm. Navrtamo jih pod manjšim kotom, rahlo navzven. Da je delo lažje, uporabimo suh les. Velikost dna je odvisna od velikosti našega izdelka, ki ga hočemo narediti. Izdelovalec že to ve iz prakse. Na dnu košare izvrtamo dve večji luknji, v kateri pred pletenjem nabijemo lesen ročaj.

Fotografija 11: Franc Dupelnik plete koš

Pripravljeno imamo dno z luknjami, v katere najprej nabijemo očiščene drenove šibe, katere so na debelejšem delu še odebeljene, da ne zdrsnejo skozi luknje. Nato pričnemo s pletenjem. Najprej zatakujemo prvo vrbino šibo za drenov kolč in gremo v notranjost izdelka ter nato na zunanjo stran med vsakim kolčem. Nadaljujemo tako dolgo, da nam zmanjka šibe. Vzamemo drugo, jo zatakujemo med kolče in pletemo ravno nasprotno, kot prejšnjo vrsto, tako da so ti kolči lepo objeti. V takem vrstnem redu nadaljujemo do konca, do želene višine. Da se ne začnejo šibe razpletati, jih zapletemo, med vsakim drugim kolčem. Koši, ki jih spletemo, so lahko navadni ali večji »kripjeki«, ki nam služijo za prenašanje sena, slame in listja.

Fotografija 12: Košara iz šibja

Zanimive so košare, kijih pletejo številni domači izdelovalci. Njihova uporaba je vsestranska, saj so primerne za prenašanje sadja, stročnic, trave, zelenjave, krompirja, cvetnonedeljskega »žegna«. Njihova velikost in oblike so različne. Način pletenja in materiali so podobeni kot pri košu. Med ljudmi smo opazili, da današnji pletarji vpletajo plastične trakove, kar kvari lepoto izdelka.

2.14 CVETNONEDELJSKA BUTARA

Posebna spretnost v pletenju je izdelovanje cvetnonedeljskih butaric. Običaj je zelo star in povezan s kruhom. O pomenu tega običaja smo se podučili iz literature in izvedeli, da je praznovanje cvetne nedelje v krščanski veri spomin na Kristosov prihod v Jeruzalem. Uporaba različnih vrst lesa spominja verjetno na starejše poganske običaje, ko so še verovali v nadnaravno moč dreves, grmov in cvetic. Izbrane rastline naj bi varovale dom in posevke. Nekdanje butare so bile narejene iz testa, zato tudi izraz za butare izvira iz vrste kruha. Za izdelavo butare potrebujemo vsaj sedem vrst lesa: pulšpanj, božji les, mačice ali givo, dren,

leskove šibe, čreslovino in oljčne vejice. Butare so razlikujejo po velikosti. Postopek izdelave manjše butare je naslednji: Za deblo uporabimo čreslovino in leskove šibe, katere povežemo skupaj v šop. Če želimo daljšo butaro moramo narediti debelejši šop, da se nam butara ne upogiba in je stabilna. Na koncu je šop tanjši. Nato pričnemo s pletenjem zelenja, uporabimo pulšpanj, božji les in oljčne vejice. Nato butaro okrasimo s krep papirjem ter nanjo navežemo pomaranče ali jabolka.

Izdelava butare velikanke pa je drugačna. Namen izdelave je enak kot pri navadnih butarah, pri velikanki pa še gre za prestiž skupine fantov iz Zavrha. Največjo butaro so izdelali leta 1995, dolga je bila 64 m in 88 cm. Za delo so potrebovali kar štirinajst dni, saj je bilo potrebno nabrati veliko lesa in še več zelenja. Težka je bila približno tri tone, na cvetno nedeljo jo je nosilo kar petdeset krepkih fantov. Butara je bila tako dolga, da je segala od spodnjega dela cerkvenih stopnic, pa vse do cerkvenih vrat. Pletenje take butare zahteva ogromno dela. Postopek dela je podoben kot pri manjši butari, pri velikanki osušena smrekova debela ali sušice oblečejo tako, da jih prepletejo z leskovino in čreslovino. Še prej pa morajo te sušice okovati, da držijo skupaj. To delo je mojstrsko opravil gospod Stanko Smrečnik. Zaradi tega, ker so zadostili želji po največji butari in zaradi prevelike porabe naravnega zelenja, zdaj izdelujejo v Zavrhu butaro za Interspar v Celju. Njena velikost se ne more primerjati z velikanko, pa je vseeno vredna pozornosti. S tem običajem pritegnejo dosti ljudi, predvsem kupcev, hkrati pa ohranjajo zelo lep običaj.

2.15 LONČARJI IN PEČARJI

Začetki lončarstva so zelo stari, saj je bil človek prisiljen pripravljati hrano in ogrevati prostor. Lončarske izdelke so v večini prebivalci Dobrne kupovali pri lončarju Felicijanu iz Vojnika. Najbolj znan lončar iz Dobrne je bil Ignac Doler (Reberničev Naci), ljudje so omenili tudi Franca Žužka iz Klanca. Podatkov o lončarstvu v kraju smo dobili zelo malo. Lončarstvo in pečarstvo se je tesno prepletalo tudi pri nas. Skladno z razvojem ognjišča se je razvila peč, ki postaja danes spet priljubljena. Peči so se spreminjale, ko so začeli delati keramične »kahlice« ali pečniče. Med našimi obiski po domovih smo videli peči različnih oblik in velikosti. Zanimalo nas je, kako postavijo krušno peč, zato smo obiskali Rudija Kotnika, ki še danes dela peči.

2.15.1 RUDI KOTNIK, ZA VRH

Krušne peči so se spreminjale tako, kot je človek spreminjal navade in materiale. Nekoč so bile grajene iz kamna, podloga je bila votla. V prostoru pod pečjo so hranili in sušili čevlje. Starejše peči so okovali s »šlisi« ali žico, ki je na zunanji strani objemala ploščice. Opeko, ki so jo izdelovali doma so tudi sami žgali. In kako so si pripravili glino? Ljudje so nakopali ilovko ali glino, jo gnetli, pogosto so po njej hodili in jo teptali (otroci ali živina). Ploščice so narejene iz gline, ki ji primešajo »glazuro« in jih žgejo. Naša naloga je nastajala v času, ko je gospod Kotnik postavljal krušno peč, zato smo lahko posneli nekaj fotografij in zasledovali kako nastaja peč. Pred postavitvijo mora biti pripravljena utrjena podlaga. Odprtina, kjer izhaja dim se imenuje »jestje« ali »jestinje« in je široka 40 do 50 cm. V steni, kjer je odprtina za peč, naredijo »velbani« obok, ki je širok 38 x 50 cm, peč pa stoji pol metra od tal. Na ploščo razgrnejo dober centimeter na debelo mivke, nanjo polagajo obrušene zidake iz žgane gline, ki dobro prevaja toploto. Pri vezavi ploščic za oblaganje je potrebna pocinkana žica, ki

je debela 2,5 mm. Notranjost peči je obzidana, da štiti zunanji del peči pred vročino in notranjimi udarci. V notranjem oboku so odprtine ali toplotni kanali, ki omogočajo, da se peč hitreje segreje. Notranjost peči pozidajo v višino do 38 cm, na ta zid se postavi zasnova za obok ali »velb«. Notranjost peči je pomembna, saj je od nje odvisno, kako bomo pekli kruh. Če je nižja od 43 do 45 cm, bo peč grela preveč, če je previsoka, pa peče premalo. Obok je kopaste oblike zaradi boljše peke in odvajanja dima. Pri gradnji oboka potrebujemo štiri do šest litrov vodnega stekla, ki utrdi malto, zatesni in poveže obok. Za gradnjo srednje velike krušne peči porabijo 80 do 140 zidakov iz gline za obok, za celo peč pa od 250 do 400 zidakov. Ko je obok pripravljen nasujemo opeko, ki smo jo zdobili, da zapolnimo vogale. Na opeko naneseemo 2 cm debelo plast apnene malte z nekaj odstotki betona, ki plast utrdi. Pri tem postopku je pomembno paziti, da ne pride do razpok. Na utrjeno plast nanesejo tanko plast gradbenega lepila in nanjo zadnjo plast, keramične ploščice. Pri opazovanju zunanjih ploščic smo ugotovili, da so znali delati nekoč čudovite vzorce in barve.

Fotografija 13: Rudi Kotnik postavlja krušno peč

Pečarji morajo opozoriti gospodinje, da je kurjava nove peči zelo pomembna. Pri prvi kurjavi peč zakurimo samo za toploto in jo takoj zakrijemo, nato delamo podobno še nekajkrat. Šele po četrti kurjavi lahko segrejemo peč toliko, da bomo pekli kruh. Ljudje se danes ponovno odločajo za gradnjo krušnih peči, vzroki so različni, od drage kurjave do želje po domačnosti. Včasih je delal peči še Rudi Podpečan iz Vinske Gorice, danes pa Hojnik Ivan iz Ljubecne in Rudi Kotnik iz Zavrha.

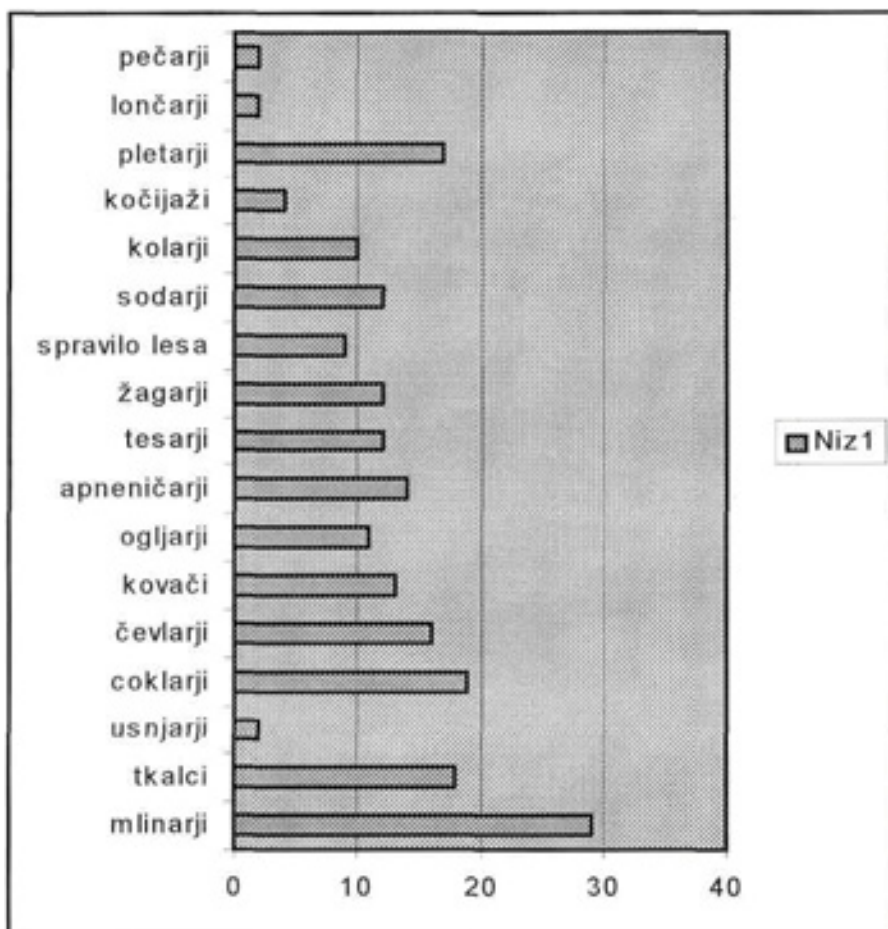
3. ZAKLJUČEK

V raziskovalni nalogi, ki je pred vami, smo se pomaknili skoraj za sto let v zgodovino našega kraja. Razumevanje tistega časa nam danes dela kar nekaj težav, saj si ne moremo predstavljati, da bi živeli v za nas skromnih razmerah in pogojih. Pa vendar vsi izhajamo iz prednikov, ki se jim ni mudilo kakor nam. Težave nam povzročajo predstave, da je bilo potrebno vsak predmet izdelati ali naročiti za izdelavo v bližini doma. Pa ni šlo hitro, počakati je bilo potrebno kar nekaj časa. Težko si predstavljamo, da so imeli pred sto leti ljudje samo par ali dva cokljeve, morda še »gajbelne« za zimo, volnene nogavice in skromno obleko. Še težje pa nam je, ko spoznamo, da so si morali večino stvari izdelati in pridelati sami. In v ta čas smo posegli v naši nalogi. Predstavljamo vam dediščino, ki se je ne moremo sramovati, saj je bogata, pestra in na njej so zrasla mnoga spoznanja, ki jih uporabljamo še danes.

Običajno vprašanje med osnovnošolci je: »Kaj boš postal po končani osnovni šoli«? Odgovori so zelo različni in ne moremo jih primerjati s tistimi izpred petdeset ali več let. Nihče ne želi postati kovač, čevljar, lončar, mlinar ali kaj podobnega. Naši sogovorniki v nalogi pa so bili prav to. V nalogi vam predstavljamo čas, ko ljudje niso živeli v izobilju, čas skromnosti in hkrati velike ustvarjalnosti. Danes ni več potrebno postati kovač, da bi podkoval konja ali izdelal plug, ker teh predmetov ne potrebujemo več v vsakodnevem življenju. V preteklosti pa so življenjske razmere silile ljudi, da so znali izdelati različne predmete za sebe in svoje sosede. Ravno te razmere so omogočile, da so naši praočetje in prababice ustvarjali s svojimi rokami čudovite stvari. V nalogi predstavljamo povezanost ljudi z naravo, naravnimi materiali, njihovo iznajdljivost in žilavost. Mnogi med njimi, kar večina, so bili samouki. Izhajali so iz številnih družin, imeli so veliko otrok in takšne razmere so jih silile, da so svojemu pridelku na kmetiji dodali še postranski zaslužek. Iz podatkov je razvidno, da so izdelovali najrazličnejše predmete. Marsikaj se je ohranilo do danes in nas spominja na njihovo spretnost in način življenja.

Osnova našega dela je bila analiza anketnega vprašalnika, ki ga je izpolnilo 93 prebivalcev Dobrne, ki so starejši od sedemdeset let, od tega 50 starejših od 75 let. Odgovarjali so na vprašalnik, ki ga prilagamo nalogi. Število žensk in moških nam ni bilo toliko pomembno, vendar smo hitro ugotovili, da je med starejšimi več žensk kot moških. Zanimalo nas je, kje so živeli v času med obema vojnama, med in po vojni. Podatke smo potrebovali zato, da smo za intervju izbrali tiste, ki so živeli na Dobrni. Njihov poklic nam je pojasnil, kakšna je bila poklicna struktura v začetku 20. stoletja. Iz teh podatkov smo si ustvarili podobo časa, ki smo ga želeli raziskati. Jasno nam je bilo, da se je obrtniško znanje ali spretnost posameznika odražalo na načinu življenja in blagostanju družine.

Na vprašanje, katerih dejavnosti se anketirani spominjajo iz svoje mladosti, smo dobili izredno zanimivo in široko paleto odgovorov. V vprašalniku smo ponudili trideset obrti in dejavnosti. Zajeli smo vse tiste poklice in dejavnosti, za katere smo jih predvidevali, da so jih opravljali ljudje v našem okolju. Te so: coklarstvo, čevljarstvo, železolivarstvo, kovaštvo, pletarstvo, mlinarstvo, sodarstvo, lončarstvo, kamnoseštvo, tesarstvo, preja in pletenine, tkanje, vezenje, žagarstvo, urarstvo, poljedeljska orodja, kolarstvo, oljarstvo, čebelarstvo, cvetnonedeljske butare, izdelovanje jaslic, peka kruha, pivovarstvo, izdelava oglja, izdelava apna, vleka lesa in prevozi z živino, sirarstvo, medicinarstvo in kočijaštvo.

Graf št. 1: Obrti in dejavnosti po številu

Največ podatkov, ohranjenih predmetov in fotografij, smo dobili na terenu. Zanimivo je bilo poslušati obujanje spominov na dni, ki so minili za vedno. Kar vsi sogovorniki so se začudili, ko smo jim povedali, da želimo zapisati njihove »poklicne« zgodbe. Po začetnih nerodnostih smo se znali pogovarjati s kovačem ali kolarjem, predico ali coklarjem. Ogledali smo si ohranjeno orodje, ki je še vedno dobro vzdrževano in čaka na pridne in spretno roke. Kar žal nam je bilo ljudi, ki se s hrepenenjem ozirajo na preteklost in se z ljubeznijo spominjajo mladosti in čisto drugačnega načina življenja. Iz zapisov je mogoče razbrati drugačen način življenja, čas pomanjkanja, tudi lakote, skromnosti in trdega dela, pa vendar čas mladosti. Prepričani smo, da vsi naši sogovorniki hranijo orodje in predmete, ki so preživljali njihove družine, predvsem zaradi spominov in manj z upanjem, da se bo še kdo naučil starih dejavnosti. Pa ne bi bilo slabo, če bi določene dejavnosti predstavili v delavnicah. V nalogi nismo zajeli vseh dejavnosti, ker smo izbrali najbolj značilne in potrebne zapisa. Prepričali smo se, da je v skrinjah starejših ljudi še veliko kosov oblačil, ki predstavljajo oblačilno kulturo prejšnjega časa. Ohranjeni so številni prti, posteljnina, brisače in druge stvari, ki so delo naših prednic in ostajajo kot spomin na čase, ki jih ni več.

Iz odgovorov je mogoče zagotovo trditi, da nekatere obrti in dejavnosti s svojim pomenom predstavljajo način življenja v preteklosti. Ljudje so morali znati narediti predmete za

vsakdanjo uporabo, če so želeli bolje živeti. Coklarstvo se je razvilo kot posledica pomanjkanja denarja za prave čevlje, »prav tako izdelovanje »gajbelnov«. Številne družine so bile obute le pozimi. Prav gotovo so coklji zdravo in priročno obuvalo, pa vendar jih danes obujemo le kot modni dodatek. Na kmetijah pod Paškim Kozjakom so se coklje ohranile do danes kot obuvalo za hlev, saj jih je lahko sezuti pred vstopom v stanovanje. Na prisotnost cokljev nas spominjajo ohranjeni leseni podplati, ki jih hranijo nekateri ljudje. Menimo, da bi bilo mogoče izdelovanje cokljev predstaviti mladim, v okviru muzeja na prostem pa postaviti sobo, ki bi jo opremili z ohranjenim orodjem in pripomočki. Menimo, da je prav coklarstvo tista najbolj značilna dejavnost za Dobrno, saj se je z njo ukvarjalo devetnajst izdelovalcev.

Preglednica posameznih obrti in dejavnosti nas opozarja še na tkalstvo, kjer je poznanih osemnajst tkalcev, vendar so za Dobrno značilni predelovalci iz volne v prejo in sukno. Na terenu smo dobili dosti podatkov o ljudeh, ki vezejo, pletejo in ustvarjajo in ohranjujejo številne motive iz preteklosti. Predlagamo, da se najde način in da se ohrani znanje tkalcev, saj bi bila zanimiva popestritev turistične ponudbe kraja. Prav tako pa bi vsi kolovrati, ki služijo okrasu, znova popestrili zimske večere. Delavnice, kjer bi se naučili spretnosti predelave volne v prejo in pletenja starih vzorcev, bi se z veseljem udeležili tudi osnovnošolci.

Tudi prisotnost šestnajst čevljarjev nam pove, da so ljudje čevlje naročali v izdelavo po meri. Marsikdo nas je opozoril, da je bilo najbolj pomembno, da so bili čevlji močni. Pa tudi nato, da so otroci nosili par številčk prevelike čevlje, da so jim bile prav dalj časa in ker so bili trpežni eden za drugim. Znanje čevljarjev je še živo in njihovo orodje je dobro ohranjeno, kot da bi čakalo na naslednike. Kaj se bo zgodilo s temi orodji, stroji in ne nazadnje spomini, če nikogar ne zanimajo. Se bo z njimi zgodilo enako kot s starinami, ki so izginile iz kmečkih domov? Izginile bodo v prostore, kjer ni njihovo prostor, krasile bodo vikende in mestna stanovanja.

Pri mlinih, kovačijah, ogljarjih in apneničarjih lahko govorimo, da jih je povozil čas. Največ možnosti za ohranitev te dediščine imajo mlinci, ki meljejo na star način in kovači, ki podkujejo naraščajočo čredo konj v Sloveniji in izdelujejo okrasne predmete. Naročil za takšne obrti je malo in država nima posebnega interesa za ohranitev teh obrti. Menimo, da bi ohranjanje dediščine žganja apna in kuhanja oglja lahko ohranili na način, da bi organizirali turistične prireditve z prikazi postavljanja kop in apnenic.

Tesarstvo, žagartvo, kolarstvo in sodarstvo so obrti in dejavnosti, ki so še žive, vendar v drugačni obliki in načinom dela. Ljudje še vedno potrebujejo strehe nad glavo, priprava lesa za gradnjo pa postaja industrijska. Le kje bi lahko našli človeka, ki bi z dvema pomočnikoma ročno žagal hlod cela dva dneva? Žage, ki obratujejo v našem kraju so električne.

Tudi sodarji so nam povedali, da ljudje vedno več uporabljajo kovinsko in plastično posodo. Le tu in tam se najde naročnik, ki je pripravljen plačati izdelavo pravega hrastovega soda. Še slabše se piše kolarstvu, ki je izumrlo, so pa še ljudje, ki znajo popraviti voz, kolo ali narediti živalsko vprego. Vendar so ti predmeti namenjeni v glavnem za turistične razstave ali okras. Dejavnost, ki je pomenila nekoč težak a dober zaslužek, spravilo in prevoz lesa, je bila za Dobrno značilna dejavnost. S svojo živino, voli ali konji, so opravljali vleko in prevoz debel iz gozdov do žage. S to dejavnostjo se je ukvarjalo devet ljudi. Za Dobrno je bil značilen prevoz s kočijami. Prevozniki ali kočijaži so prevažali pošto iz Celja in goste od kraja bivanja do toplic,

na kopanje. Prepričani smo, da bi to dejavnost lahko oživili in z njo popestrili turistično ponudbo kraja. Lončarjenje ni bilo v kraju nikoli močno razvito, pečarstvo pa je še živo in pridobiva na veljavi, saj vedno več ljudi povprašuje po mojstrih za gradnjo krušnih peči. Za zdraviliški in turistični kraj kot je Dobrna, bi pomenila ponudba izdelkov pletarjev popestritev ponudbe. Dejavnost, ki jo je opravljalo sedemnajst ljudi v kraju, je še danes živa v marsikateri hiši. Ljudje še znajo delati čudovite koše, košare in druge predmete. Morda pa se bo našel kdo, ki jim bo dal idejo in strokovno pomoč pri trženju. Izdelava cvetnonedeljskih butar je tradicionalna in ohranjena v domovih, kjer so katoliki. Zanimiva je butara velikanka, za katero menimo, da njena izdelava porabi preveč naravnega rastlinja, predvsem nekaterih vrst. Negovanje starih običajev je lepo, pa vendar se moramo naučiti od naših prednikov tudi nekaj o skromnosti in o odnosu do narave.

4. SEZNAM GRAFOV

- Graf št. 1: Obrti in dejavnosti po številu

5. AVTORJI FOTOGRAFIJ

- Na naslovni strani: gospod Ivan Krivec, čevljar
- Ana Štimulak
- Rok Rošer

6. SEZNAM PRILOG

- Anketni vprašalnik
- Zemljevid mlinov in žag na področju Dobrne
- Pomočniško spričevalo za kovača Karla Marinška

7. LITERATURA IN VIRI

- DOMAČE OBRTI NA SLOVENSKEM, Janez Bogataj, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1989;
- KMEČKA ABECEDA, Marija Makarovič, 2.del, Založba mladinska knjiga, Ljubljana 1983;
- PREPROSTE STVARI, Emilijan Cevc, Verlag-Založila nova založba, Ljubljana 1944;
- SLOVENSKO LJUDSKO IZROČILO, Pregled etnologije Slovencev, uredil Angelo Baš, Cankarjeva založba, Ljubljana 1980;
- SLOVENSKE NARODNE PESMI, 3.knjiga, 1-4, Ljubljana 1895-1923;
- ZGODOVINA CELJA IN OKOLICE, Janko Orožen, 1.del, 2.del, Celje 1971;

- DUPELNIK Franc, Lokovina, ustni vir;
- KOLMAN Vinko, Vrba, ustni vir;
- KRIVEC Ivan, Klane, ustni vir;
- MARINŠEK Anton, Hrenova, ustni vir;
- OKROŽNIK Milan, Strmec nad Dobrno, ustni vir;
- TOMAN Adela, Lemberg;
- VANOVSĚK Martin, Klanc, ustni vir;

5.	KOVAŠTVO			
6.	PLETARSTVO			
7.	MLINARSTVO			
8.	SODARSTVO			
9.	LONČARSTVO			
10.	KAMNOSEŠTVO			
11.	TESARSTVO			
12.	PREJA IN PLETENJE			
13.	TKANJE			
14.	VEZENJE			
15.	ŽAGARSTVO in MIZARSTVO			
16.	URARSTVO			
17.	POLJEDELSKA ORODJA			
18.	KOLARSTVO			
19.	OLJARSTVO			
20.	ČEBELARSTVO			
21.	CVETNONEDELJSKE BUTARICE			
22.	IZDELOVANJE JASLIC			
23.	PEKA KRUHA			
24.	PIVOVARSTVO			
25.	IZDELAVA OGLJA			
26.	IZDELAVA APNA			
27.	VLEKA LESA, PREVOZI Z ŽIVINO			

28.	SIRARSTVO			
29.	MEDIČARSTVO			
30.	KOČIJASTVO			
31.				
32.				

10. ALI HRANITE KATEREGA IZMED PREDMETOV, KI STE JIH OBKROŽILI POD PREJŠNJO TOČKO? Npr. leseno kolo, čevelj, cokelj, zibko, nagrobnik, pletar, hodno platno....

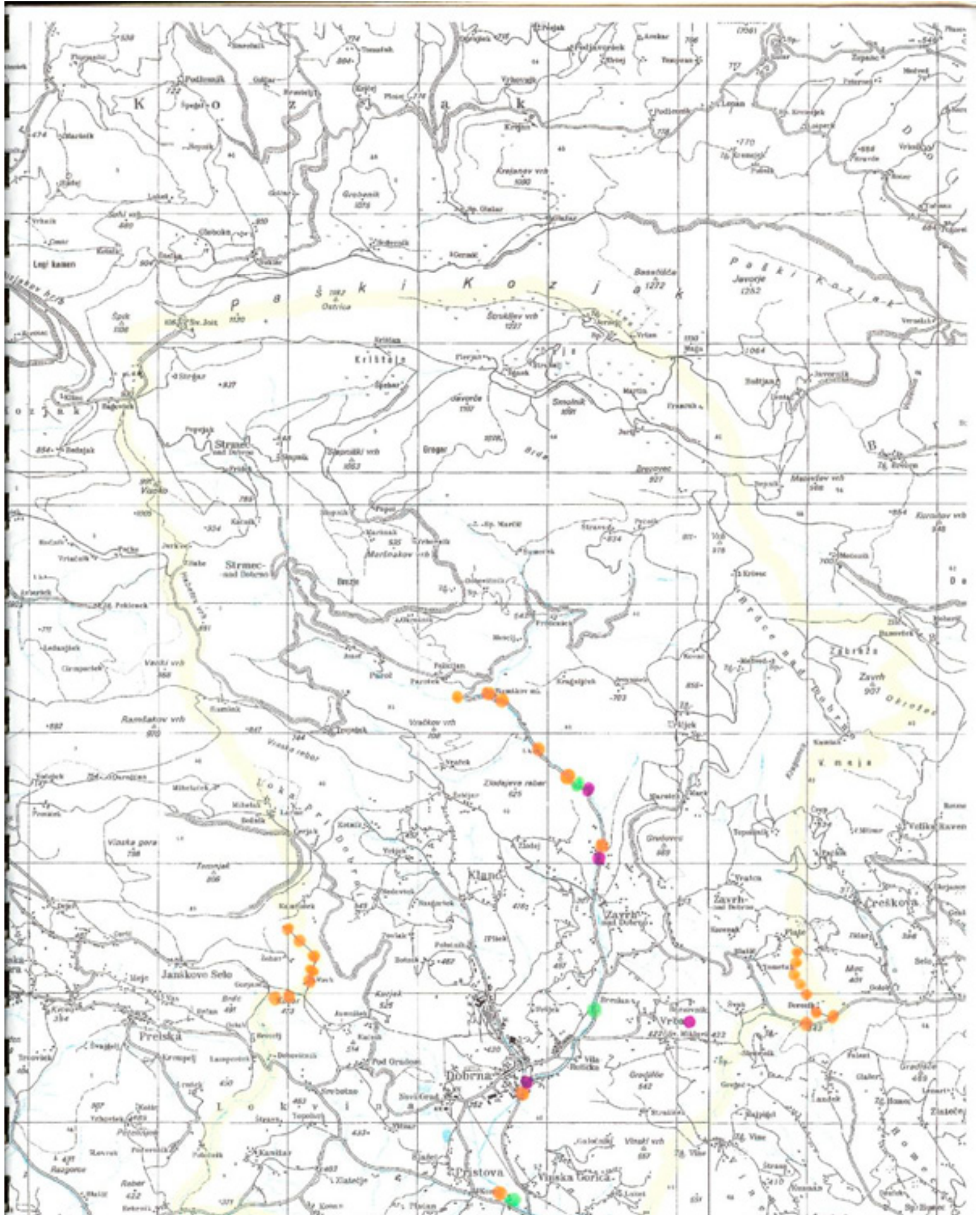
11. ALI VESTE ZA KOGA, KI HRANI TAKŠEN PREDMET? _____

12. ALI HRANITE KATERO OD FOTOGRAFIJ, KI SPOMINJAJO NA DEJAVNOSTI, KI SO JIH OPRAVLJALI LJUDJE NEKOČ? Katero? _____

13. ALI SE SPOMINJATE KATEREGA DOGODKA, KI SE JE ZGODIL V ZVEZI Z DEJAVNOSTMI, PO KATERIH SMO VAS SPRAŠEVALI? Povejte nam ga! _____

14. VAŠI PREDLOGI IN NASVETI ZA IZDELAVO RAZISKOVALNE NALOGE: _____

Hvala za sodelovanje.

Schreibbrief

Wir Unterzeichnete, Vorsteher und Commissionmitglieder der Metall- und
 gewerbe-Genossenschaft in Lilla verbunden hiermit Kraft gegenwärtigen Schreibriefes,
 das die Ableitung Ernst Karsisch im Lande Steiermark im Ort Leoben, Gemeinde Neudorf, Kreis Lilla
 geistlich Katholischer Religion im Jahr 1907 den 1. ten des Monats September zur Erlangung
 der Zeug- und Nachschreibensbefugnisse ein die Landes-Verwaltung in Lilla während seiner Schreib-zeit stilllich, gehen in'st, flüchtig beitragen, und nach Beside,
 lung Ernst Karsisch während seiner Schreib-zeit stilllich, gehen in'st, flüchtig beitragen, und nach Beside,
 lung seines Schreibens-Vertrages-Vertrages-Vertrages gut erlaut hat, so wird dasselbe unter
 12. ten Mai 1907 der vorzunehmenden Commission nochmals vorgelegt und endlich ausgesprochen.
 Es wird demnach dem Zeug- und Nachschreibensbefugnisse gegenwärtiger mit dem Genossenschafts-Engel Schreibriefes
 Schrifte auf sein Ansuchen mit dem Beside erteilt, dass man denselben als einen endlich getanten
 Zeug- und Nachschreibensbefugnisse anerkennen, und zu seinem besten Fortkommen aller Orten willfährig
 sein wolle.

Gegeben zu Lilla im Lande Steiermark
 den 12. ten Mai des Jahres 1907

Anton Marinow
 Schreibe.

Erst Karsisch
 Johann Koton
 Martin Gullik